

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kárný a pracovní tábor v Letech u Písku
Disciplinary and labour camp in Lety by Pisek

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alena Míšková, Ph.D.

Vypracovala: Martina Sádlová

2013

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem „Kárný a pracovní tábor v Letech u Písku“ vypracovala samostatně pod vedením doc. PhDr. Aleny Míškové, Ph.D. s využitím pramenů a literatury, které jsou uvedeny na konci v seznamu použité literatury.

Praha, 24. 4. 2013

Martina Sádlová

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych tímto poděkovat doc. PhDr. Aleně Míškové, Ph.D. za pomoc a cenné rady, které mi po celou dobu zpracování této bakalářské práce poskytovala. Dále bych chtěla poděkovat Státnímu oblastnímu archivu v Třeboni, Státnímu okresnímu archivu v Písku a Archivu bezpečnostních složek v Praze. Tyto instituce mi vždy ochotně poskytly potřebné archiválie. Velké díky patří také pamětníkovi Adolfu Vondráškovi.

Anotace:

Tato bakalářská práce pojednává o kárném a pracovním táboře v Letech u Písku, který byl později přejmenován na sběrný tábor a následně se stal táborem romským. Tábor byl zřízen během nacistické okupace v protektorátu Čechy a Morava. V tomto táboře zahynuly stovky Romů na tyfus a to hlavně z důvodu špatných hygienických podmínek, které jim česká protektorátní vláda a vedení tábora nedokázaly umožnit. Tato práce se nezabývá pouze historií tábora, ale také událostmi po jeho zániku, především dlouholetým nezájmem, kdy se na tábor absolutně zapomnělo. Dále se zaobírá pietními akty a nekonečnými spory o vepřín, který na tomto místě později vznikl.

Summary:

This bachelor's thesis deals with disciplinary and labor camp in Lety by Pisek, which was later renamed the transit camp and then became a gypsy camp. The Camp was established during the Nazi occupation in the Protectorate of Bohemia and Moravia. In this camp, hundreds of Roma died of typhus, mainly due to poor hygienic conditions, which the Czech government and the Czech guard could not provide them. This work covers not only the history of the camp, but also the events after the end of the camp. With a lack of long disinterest, the camp has been completely forgotten. Furthermore, it discusses the later establishment of the monument, the following ceremonies and interminable argument about the pig farm, which was established at this place later on.

Klíčová slova

Romský tábor v Letech u Písku – Romové – Pietní akt – Vepřín -

Key words

Roma camp in Lety by Pisek – Roma – memorial ceremonies – pig farm -

Obsah:

1. Předmluva	- 6 -
2. Metodika práce.....	- 8 -
2.1 Výběr a použití zdrojů	- 8 -
2.2 Struktura práce	- 10 -
3. Historie kárného a pracovního tábora v Letech u Písku	- 12 -
3.1 Vznik kárného a pracovního tábora v Letech u Písku	- 12 -
3.2 Přejmenování tábora z kárného pracovního tábora na sběrný tábor	- 16 -
3.3 Vznik cikánského tábora v Letech u Písku	- 17 -
4. Situace po zrušení tábora	- 26 -
4.1 Vznik velkovýkrmny prasat	- 27 -
4.2 První uctění památky obětím romského holocaustu - položení pamětní desky na hřbitově v Mirovicích.....	- 28 -
4.3. Paul Polansky odhaluje hrůzostrašnou historii u nás	- 30 -
4.4 Jednání o vzniku pomníku v Letech u Písku.....	- 33 -
4.5 Odhalení pomníku romským obětím cikánského tábora v Letech - 13. 5. 1995...-	41 -
4.6 Tábor Lety u Písku v tisku od roku 1995-1997	- 44 -
4.7 Prohlášení hřbitova s památníkem v Letech za kulturní památku	- 47 -
4.8 Tábor Lety u Písku v tisku v roce 1998	- 51 -
4.9 Rok 1999 - Vznik smíšené komise	- 53 -
5. Letská aféra v tisku – rok 1999.....	- 55 -
4.10 „Kauza“ Lety ve 21. století.....	- 56 -
5. Rekonstrukce a vznik pietního místa v Letech	- 60 -
6. Závěr	- 63 -
7. Seznam použitých pramenů a literatury.....	- 65 -
7.1. Prameny	- 65 -
7.2. Literatura.....	- 67 -
8. Přílohy.....	Chyba! Záložka není definována.
8.1 Seznam příloh	Chyba! Záložka není definována.

1. Předmluva

Na přelomu 14. a 15. století se začaly na území Čech, Moravy a Slezka objevovat primární romské skupiny. Po této první migrační vlně se v dobových pramenech uvádí, že na naše území zavítaly další romské skupiny, které se nezdržovaly na jednom místě, ale pohybovaly se v závislosti na poskytované práci a službách (kovářství, věštění či hudební produkce). V této době se společnost k Romům ještě nechovala zle. Historikové nazývají 15. století jako „zlatý věk Romů v Evropě“. Tento stav ale dlouho netrval. Od poloviny 16. století došlo v českých zemích ke změně, neboť se začaly šířit nejrůznější averze či nepodložené pověsti o romském vyzvědačství, žhářství a jiných špatných činech ve prospěch tureckého sultána. Již za vlády Ferdinanda I.¹ byla vydána série protiromských dekretů o vyhoštění. Z Romů se tak stali psanci, kteří hledali v různých zemích světa alespoň nějaké místo v lidské společnosti ale bezúspěšně. Situace se stále nezlepšovala, ba naopak. Koncem 17. století a počátkem století následujícího byli Romové postaveni mimo zákon. Se souhlasem Leopolda I.² byli vypovídáni za hranice a později je mohl kdokoliv beztrestně zastřelit jako divokého zajíce. Situace se nezměnila ani za vlády Josefa I.³ či Karla VI.⁴, kdy se na hranicích objevovaly tabule, které zakazovaly Romům vstup do země. Změna nastala až za vlády Marie Terezie⁵ a jejího syna, kdy došlo ke zlepšení romského postavení. Tento stav ale opět nevydržel dlouho. Od této chvíle došlo k radikální přeměně, situace se začala ještě více zhoršovat a to zejména ve střední Evropě.⁶

Ve 30. letech 20. století se v Německu dostal k moci Adolf Hitler⁷, nacistický politik a vůdce NSDAP⁸. Poté, co se chopil moci, začal budovat totalitní stát. Adolf Hitler nese zodpovědnost za masové vyvražďování určitých skupin

¹ Ferdinand I. vládl od roku 1526-1564.

² Leopold I. vládl od roku 1657-1705.

³ Josef I. vládl od roku 1705-1711.

⁴ Karel VI. vládl od roku 1711-1740.

⁵ Marie Terezie vládl od roku 1740-1780, po její smrti panoval její syn Josef II. (1780-1790).

⁶ Státní okresní archiv Písek (SOKA Písek): 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosty Okresního úřadu v Písku, Historie Romů na území České republiky, 10.2. 1999, s. 54-56

⁷ Adolf Hitler (1889-1945) vstupuje v roce 1919 do NSDAP, tehdy ještě velice malé strany, jejíž potenciál, ale bude radikálně růst a počty voličů se budou postupem času zvyšovat. Rok 1933 je důležitý mezník pro Hitlerův život, neboť se stává kancléřem. Brzy získává absolutní moc.

⁸ NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei), což v překladu znamená národně socialistická německá dělnická strana, je zkratka pro nacistickou politickou stranu, která vznikla v roce 1920 a v jejímž čele stál Adolf Hitler.

obyvatelstva, ať už to byli Židé, Romové, postižení lidé, homosexuálové či Slované. Během nacistické okupace se tito lidé stali oběťmi holocaustu⁹.

V této práci bych se chtěla touto částí dějin zabývat. Z předešlého výčtu skupin bych se chtěla zaobírat především romskou otázkou a to kárným a pracovním táborem v Letech u Písku¹⁰, kam byli Romové, někdy také nazýváni jako práce se štítící osoby, koncentrováni a kde byli nuceni vykonávat těžkou práci. Museli zde žít v nelidských podmínkách, ve kterých by nepřežilo zvíře, natož lidská bytost.

Když jsem přemýšlela nad tím, jaké téma pro tuto práci zvolím, ovlivňovalo mé myšlení několik faktorů. Nejdůležitější bylo kritérium, aby mě téma bavilo a zajímala jsem se o něj. Z dějin mě už od základní školy nejvíce zaujal holocaust. Zájem o tuto problematiku mě neopustil ani v pozdějším věku a při studiu na vysoké škole jsem mohla své znalosti ještě více prohlubovat. Tyto získané poznatky bych chtěla využít pro svoji práci.

Další faktor, který měl vliv na mou volbu, byl, aby zvolená oblast výzkumu byla v blízkosti mého bydliště, abych ji mohla co nejlépe prozkoumat, a kdykoliv bude potřeba, také navštívit. Proto jsem volila téma z mého regionu. Místo, kde za druhé světové války stál romský tábor, se nachází přibližně 3 km od mého rodiště.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je neustálé připomínání událostí, které se v letech minulých v naší historii udály. Hovořit o nich, aby se nezapomnělo, protože ačkoli je to paradox, tak se v dnešní době objevuje mnoho osob, které se řadí k tzv. popíračům holocaustu¹¹. „*Popírači holocaustu jsou dvojího typu. Jedni jsou vykutálení darebáci a druzí jejich oběti.*“¹² Tyto osoby se snaží tuto tragédii popírat, zlehčovat nebo omlouvat.

⁹ Holocaust je systematické pronásledování a vyvražďování etnických, náboženských či politických osob.

¹⁰ Lety u Písku je malá obec, ve které nežije více jak 300 obyvatel. Svou působností spadá pod okres Písek a nachází se v Jihočeském kraji. První zmínka o této vesničce pochází ze 13. století.

¹¹ Popírání holocaustu je popírání masového vyvražďování osob, které se uskutečnilo během druhé světové války.

¹² SOKA Písek: karton 60, Causa „Lety“ rok 1998. Soubor novinových výstřížků. In: Respekt, Jedna z věcí, které nám odepřeli - důstojnost smrti, 20. 7. 1998, 503 PI

2. Metodika práce

2.1 Výběr a použití zdrojů

V této bakalářské práci jsem vycházela z historických pramenů různého druhu. Nejvíce jsem čerpala z písemných pramenů, především z archivních materiálů, ze sekundární literatury a v neposlední řadě také z novinových článků. Dále jsem vycházela z ústních zdrojů. Měla jsem možnost vyzpovídat pamětníka Adolfa Vondráška.

Hlavním zdrojem, který ve své bakalářské práci používám, jsou archivní materiály. Nejvíce informací o kárném a pracovním táboře v Letech u Písku se nachází ve Státním oblastním archivu v Třeboni. V tomto archivu nalezneme mnoho dokumentů týkajících se historie tábora, jeho vzniku, povolávání vězňů do tábora. Dále se zde nacházejí osobní informace vězňů, informace o dozorcích a vedení tábora, informace o počtu zemřelých a narozených osob. V neposlední řadě se můžeme v tomto archivním fondu dočíst o táborové stravě, platech personálu, budovách, táborových řádech, zdravotním stavu vězňů a samozřejmě nařízení o likvidaci tábora, následném pohřbívání osob a o transportech do Osvětimi. Romský tábor v Letech je velice dobře zdokumentován.

Jeden z dalších archivů, který jsem navštívila, byl Státní okresní archiv v Písku. V tomto archivu nalezneme archiválie z novější doby, protože archiv byl pověřen správou dokumentů po likvidaci tábora od roku 1945. Bylo zde mnoho informací o zřizování památníku, dále spory o označení tábora, zda se jedná o tábor koncentrační či pracovní, a v neposlední řadě spory o vepřín a pietní akty. Jednalo se o novinové výstřižky z let 1997-1999 a velice důležité pro mě byly informace z výtahu korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu Písek. Tento archivní fond není zpřístupněn veřejnosti a chybí mu inventář.

Třetím archivem, který jsem navštívila a který mi poskytl informace k této práci, byl Archiv bezpečnostních složek v Praze. Zde jsem získala informace o Bedřichu Peškovi, což byl dozorce v táboře v Letech, jehož životem se budu ve své práci zabývat.

Dalším zdrojem, z kterého ve své práci vycházím, je kronika obce Lety, která se nalézá na Obecním úřadě v Letech. V obecní kronice se nachází velmi málo informací o romském táboře. Později mi sdělila účetní Věra Vondráková z Obecního úřadu v Letech, že měli kroniky dvě, ale jedna, která byla podrobnější, jim byla odcizena.

Třetí oblastí informací je samozřejmě sekundární literatura. O kárném a pracovním táboře existuje přibližně 5 publikací. První se nazývá: „*A nikdo Vám nebude věřit: Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*“¹³. Autorem knihy je německý novinář Marcus Pape¹⁴. V této knize nalezneme informace o historii tábora. Nedílnou součástí knihy jsou údaje o politických orgánech, které řídily tábor z Prahy. Na jejím konci se můžeme dočíst o životě některých vězňů, kteří přežili tábor, dále potom informace o táborovém personálu a to od ředitele tábora až po nejnižší dozorce. V této knize je také velice bohatá obrazová příloha s dobovými fotografiemi či dokumenty. Další publikací, kterou bych chtěla zmínit, je kniha od Ctibora Nečase¹⁵, která nese název „*Holocaust českých Romů*“¹⁶. Tato publikace se nezabývá pouze kárným a pracovním táborem v Letech u Písku, ale pojednává také o cikánském táboře v Hodoníně¹⁷ a o táboře Auschwitz-Birkenau¹⁸ v Polsku. Ctibor Nečas ve své knize podává stručný obraz historie tábora v Letech, který se opírá o bohaté archivní materiály. V neposlední řadě bych chtěla uvést publikaci, která nese název „*Tíživé mlčení*“¹⁹ od Paula Polanského²⁰. Na počátku knihy je ve stručnosti popsána historie tábora. Spíše zde ale nalezneme popis osudů přeživších z tábora. Paul Polansky se snažil s pomocí několika lidí najít bývalé

¹³ PAPE, Markus. *A nikdo Vám nebude věřit: Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7

¹⁴ Marcus Pape (*1962) je německý novinář, který žije v Praze. Od roku 1991 zde působí jako nezávislý novinář. Předmětem jeho prací a textů je diskriminace a rasismus.

¹⁵ Ctibor Nečas(*1933) je pedagog, historik, který se zabývá různými tématy z nových a soudobých dějin a to především o holocaustu českých a slovenských Romů.

¹⁶ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2

¹⁷ Cikánský tábor v Hodoníně - Hodonín se nachází nedaleko Kunštátu v okrese Blansko v Jihomoravském kraji. Během druhé světové války zde byl zřízen shromažďovací tábor pro Romy. Tento tábor byl velice podobný romskému táboru v Letech.

¹⁸ Cikánský tábor v Auschwitz-Birkenau se nacházel v Polsku opět během druhé světové války. Základy tábora ležely kousek od města Osvětim (něm. Auschwitz), druhá část vznikla nedaleko obce Brzenka (něm. Birkenau). Tábory sloužily ke koncentraci a následnému vyhlazování lidí (Romové, Židé, váleční zajatci,...)

¹⁹ POLANSKY, Paul. *Tíživé mlčení: Svědectví těch, kteří přežili Lety*. Praha: GplusG. 1998. ISBN 80-86103-13-7

²⁰ Paul Polansky(*1942) je americký autor a aktivista bojující za svobodu a práva Romů. Tento autor byl první, který v roce 1994 upozornil veřejnost a odhalil stín, který zahaloval Lety.

vězně, kteří přežili, a vyzpovídat je. Dále bych ještě chtěla uvést knihu „*Neznámý holocaust*“²¹, kterou uspořádali a připravili k tisku Hana Frištenská a kolektiv. Tato publikace se týká hlavně novější doby, resp. událostí spojených s odhalením pomníku v Letech.

Další zdroj informací pro mou práci byl rozhovor s pamětníkem. Při použití těchto údajů musíme počítat s určitou dávkou nepřesností. Existuje zde ale velké riziko, že si určité údaje může pamětník pozměnit podle své potřeby. Proto se snažím pamětníkovu výpověď doložit dalšími dostupnými historickými prameny. Někdy to šlo velice snadno, někde se mi to bohužel nepovedlo. Pro rozhovor jsem si vybrala pana Adolfa Vondráška, který koupil dům po bývalém dozorci z tábora a byl vůbec prvním člověkem, který se snažil o zajištění určité piety obětem, jež si v Letech prošly peklem.

Dále čerpám z novinových článků, které jsem o daném tématu našla. Jako příklad bych chtěla uvést Mladou frontu Dnes, Lidové noviny, Novou Přítomnost a Zemské noviny. V tomto tisku jsem našla nejvíce informací o tomto táboře. Touto problematikou se také zabývalo televizní zpravodajství, například ČT 1.

2.2 Struktura práce

Má bakalářská práce se člení na tři hlavní části. Každá část obsahuje několik podkapitol. V první části, která nese název Předmluva, jsem uvedla stručné historické souvislosti, aby téma nebylo zcela vytrženo z kontextu. Popsala jsem ve zkratce, jakou pozici měli Romové v českých zemích. Začala jsem od 14. století, kdy se v pramenech objevují první zmínky. Dále jsem se snažila popsat, proč jsem zvolila právě téma „Kárný a pracovní tábor v Letech u Písku“ a naznačila jsem cíl mé bakalářské práce. Dále jsem popsala všechny zdroje, ze kterých v práci vycházím.

Zpočátku jsem se chtěla věnovat celé historii tábora, nakonec jsem se ale rozhodla, že se budu zabývat spíše novější dobou jeho tzv. druhého života. Nejdříve bych chtěla popsat vznik, průběh a zánik tábora, ale větší část budu věnovat událostem po jeho likvidaci. Konkrétně tomu, kdo se vůbec první začal touto

²¹ FRIŠTENSKÁ, Hana., LÁZNIČKOVÁ, Ivana., SULITKA, Andrej. *Neznámý holocaust*. Praha: Trilabit s.r.o., 1995

problematikou zaobírat a kdo jako první začal jednat, vznik pomníku a následné pietní akty, kde se pouze jednalo a slibovalo, ale výsledky těchto řešení byly v nedohlednu. Dá se říct, že později pietní akty ztratily svojí pietu a staly se pouze sebe prezentací jednotlivých politiků. Dále bych se chtěla zabývat vybudováním památníku, který byl po několikaletých diskuzích nakonec v Letech u Písku vystavěn. Hlavním tématem jednání vlády v této době bylo odstranění velkovýkrmny vepřů. Výsledkem jednání byla řada kompromisních řešení jako odkoupení, vyvlastnění, přesunutí, či odklonění vepřína. Politici se na ničem nedohodli a vepřín v Letech můžeme vidět ještě dnes. V Poslední části mé práce shrnuji výsledky mého bádání a důležité myšlenky.

3. Historie kárného a pracovního tábora v Letech u Písku

V roce 1933, kdy se Adolf Hitler stal kancléřem v Německu a postupně začal tvořit svoji Třetí říši (něm. Drittes Reich)²², byl podepsán ortel smrti pro řadu osob, které byly v nejbližší době poslány na smrt. Od tohoto roku se začaly budovat koncentrační tábory, nebo také tzv. tábory smrti. Vznikaly na mnoha místech Evropy, například v Rakousku, Holandsku, protektorátu Čechy a Morava²³, Srbsku nebo v pobaltských státech. Vyhlazovací tábory bychom našli například v Polsku (Auschwitz-Birkenau), pracovní tábory potom v Německu (Buchenwald či Dachau). Jak jsem již zmínila, podobné tábory vznikaly i na našem území, například kárné a pracovní tábory v Hodoníně u Kunštátu a v Letech u Písku.

3.1 Vznik kárného a pracovního tábora v Letech u Písku

Kárný a pracovní tábor I. Lety se nacházel dva kilometry východně od obce Lety. Tábor obklopoval z větší části les Babina a nacházel se v blízkosti rybníka Lipěže.

Tento tábor byl zřízen na základě vládního nařízení o kárných a pracovních táborech č. 72 Sb. ze dne 2. března 1939²⁴ a č. 188 Sb. ze dne 28. dubna 1939²⁵. *„U rybníka v dolních Lipješích byl postaven z jednotných dřevěných bud barákový tábor, do něhož počátkem června byli přiděleni čeští četníci v počtu 48 mužů a 200 různých delikventů. Místo toto úředně nazváno „Kárný pracovní tábor“. Káránci za dozoru četnictva byli zaměstnáni na stavbě dálnice a jejich mzda byla stanovena na 0'10 k za hodinu.“*²⁶

Výstavba tábora ale neproběhla zcela od základů, nýbrž se pouze přetvořilo zařízení, kde byl ubytován pracovní a pomocný personál, který zde pracoval na stavbě silnice z Mirovic do Oltně. Z původního tábora se pro potřeby nového

²² Třetí říše je označení pro nacistické Německo. Toto označení mělo ideologický a propagandistický charakter. Třetí říše totiž navazuje na Bismarckovo říší a také na Římskou říší.

²³ Protektorát Čechy a Morava vznikl na základě výnosu říšského kancléře 16. března v roce 1939. Tento státní celek nebyl samostatný, měl sice vlastní státní příslušníky, ale ti byli podřízeni úřadům v Německu

²⁴ Sbírka zákonů a nařízení, rok 1939, vládní nařízení č. 72 ze Sb. ze dne 2. března 1939 o kárných a pracovních táborech

²⁵ Sbírka zákonů a nařízení, rok 1939, vládní nařízení č. 188 ze Sb. ze dne 28. dubna 1939, kterým se mění vládní nařízení ze dne 2. března 1939 č. 72 Sb., o kárných pracovních táborech

²⁶ Kronika obce Lety, rok 1940, s. 23-24

tábora použily kanceláře, skladiště, strážnice, lékařská ordinace i ošetrovna, maringotky a kuchyňské zařízení.²⁷

Dále se musely zajistit prostory, kde budou ubytováni vězni. Dne 8. července 1940 na základě předávacího protokolu přijal ředitel tábora Josef Janovský²⁸ padesát dřevěných baráků a jejich vybavení.²⁹

Tyto baráky sloužily jako ubytování pro vězně nebo dozorčí personál, některé byly určeny pro administrativní činnost a to zejména kancelář pro ředitele, správce, hospodáře a účetní. Další domky sloužily jako ordinace a ošetrovna, dílna a strážnice s vězením. Tábor mohl ubytovat v létě 200 osob, v chladnějších měsících pouze 150 osob.³⁰

Jakmile byly připravené všechny prostory pro činnost tábora, bylo potřeba doladit poslední detaily. Zbytečně se neotálelo a postupně došlo k povolávání četnictva a následně k internaci prvních vězňů do tábora, čímž tábor začal stoprocentně fungovat a plnit svůj úkol.

Dne 29. června 1940 napsal ředitel tábora Josef Janovský zprávu, ve které se píše, že v obci Lety byl zřízen kárný a pracovní tábor. Jako řídicí, správní a dozorčí personál byli určeni vesměs příslušníci četnictva z oblasti Zemského četnického velitelství v Praze. Postupně žádal četnické velitelství, aby mu byl poskytnut dostatek četníků, kteří budou provádět dozor nad táborem. Také upozorňoval, že k výkonu dozoru nad vězni dojde jen v určité vzdálenosti od tábora a v případě, že některý vězeň uprchne, nebudou ho pronásledovat.³¹

Brzy přišel rozkaz ze Zemského velitelství v Praze, kde bylo uvedeno, které osoby musí a mohou být do tábora internovány, které naopak do tábora nesmí být vzaty, popřípadě za jakých podmínek je možná výjimka pro přijetí do vazby.

²⁷ NEČAS, Ctibor. *Andr'oda Taboris, Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, ISBN 80-210-1092-4, s. 7

²⁸ Josef Janovský byl ředitelem tábora v Letech u Písku až do konce ledna roku 1943, kdy byl nahrazen Štefanem Blahynkou. Více informací o Josefu Janovském se můžeme dočíst v knize „*A nikdo Vám nebude*“ věřit od Marcuse Papeho.

²⁹ Státní oblastní archiv v Třeboni (SOA Třeboň): *Cikánský tábor Lety (CT Lety)*, karton č. 28, inv.č. 22-23, sign. 8.A, Protokol o převzetí dřevěných domků s příslušenstvím a vnitřním zařízením těchto domků ze dne 8.7. 1940, s. 5-6

³⁰ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, ISBN 80-7260-022-2, s. 25-26

³¹ SOA Třeboň: *CT Lety*, karton č. 1, inv. č.32, sign. I.B.1, *Kárný pracovní tábor I. Lety, zahájení činnosti ze dne 29. června 1940*, s. 3

Zemský prezident Bienert to přesně uvedl ve svém dopise, který byl adresován řediteli tábora: „*Příslušníci německého národa nemohou býti do kárných pracovních táborů určeni. Kdyby u některého příslušníka německého národa byly splněny předpoklady pro určení, budiž o tom podána zpráva příslušnému vrchnímu zemskému radovi, kterému je vyhrazeno další rozhodnutí a opatření. Do kárných pracovních táborů mohou býti s výhradou uvedenou v čl. 4a zařazeny osoby práce se štítící, které dovršily 18. rok věku a nemohou prokázati, že mají řádným způsobem zajištěnou obživu. Jsou to práce schopní potulní cikáni a jiní tuláci stejným způsobem žijící, řemeslní žebráci a osoby žijící ze žebroty jiných/děti apod./, řemeslní hazardní hráči, notoričtí zahaleči, povaleči a osoby žijící z nečestných výdělků/prostituce apod./ vlastních nebo jiných osob.*“³²

Tato zpráva neobsahovala pouze informace o tom, jaké osoby mohou být do tábora vzaty, ale také požadavky, které měl Zemský úřad v Praze na ředitele. Zemský prezident Richard Bienert žádal, aby mu Josef Janovský každý měsíc poslal seznam příslušníků kárného a pracovního tábora. Dále také seznamy osob, které byly z tábora propuštěny, pokud by se jednalo o Cikána, ať je v seznamu označen velkým písmenem C.³³

Po stanovení podmínek, které osoby mají být do tábora internovány, přešlo se k samotné přípravě na provoz tábora a k zahájení činnosti. Ředitel tábora Josef Janovský měl také jistý požadavek, který se týkal obušků, nábojů, pouzder a pistolí, které byly potřeba pro udržení kázně.³⁴

Ředitel měl za úkol řídit provoz tábora, provádět dozor nad všemi činnostmi a kontrolovat strážce. Dále měl k ruce uniformovaný personál, který byl vybaven pistolemi a gumovými obuškami a v nočních hodinách disponoval i služebními psy.³⁵

Vedle ředitele tábora, dozorců a administrativního aparátu dojížděl do tábora táborový lékař. Uvedla bych například doktora Františka Kopeckého, který do tábora pravidelně (každý den) dojížděl od října roku 1940. V případě potřeby

³² SOA Třeboň: CT Lety, karton č. 1, inv. č. 29, sign. 1.A.1, Kárný pracovní tábor I. Zřízení. Přílohy 2 ze dne 16. září 1940, s. 11-12

³³ Tamtéž.

³⁴ SOA Třeboň: CT Lety, karton č. 1, inv. č. 29, sign. 1.A.1, Pistole a obušky, žádost o dodání ze dne 2. července 1940, s. 5

³⁵ NEČAS, Ctibor. Holocaust českých Romů. Praha: Prostor, 1999, ISBN 80-7260-022-2, s. 29-30

byly návštěvy častější. V prosinci roku 1942 ale podal výpověď z důvodu nemoci a z nedostatku pohonných hmot neboť se neměl jak dostat z Mirovic do Letů a řádně tak vykonávat svoji práci.³⁶

Dne 12. srpna zahájil tábor řádný provoz. Postupně byli do tábora přijímáni chovanci, kteří směli pracovat na stavbě silnice Lety-Staré Sedlo. Počet chovanců byl začátkem srpna 1940 kolem 190 osob.³⁷

Od srpna do prosince 1940 prošlo táborem v Letech 233 osob. Z těchto 233 osob bylo pouze 36 mužů bezúhonných, zbytek vězňů byl již dříve trestaný.³⁸ V této době ještě nemluvíme vyloženě o romském táboře. Do tábora mohly být internovány všechny osoby, které splňovaly podmínky, jež uvedl zemský prezident Richard Bienert ve své zprávě. Z počátku v táboře byly osoby, které neměly zaměstnání nebo žily nezákonným způsobem a zde měly povinnost se napravit.

Život v táboře nebyl dle výpovědi jednoho dozorce vůbec jednoduchý. Uvádí, že z počátku byl snesitelný, ale později se počet pracovních hodin zvyšoval, práce byla těžší a přiděly potravy byly minimální nebo často byla strava zkažená. Byly hlášeny případy, kdy si potraviny, které patřily káráncům, rozebírali dozorcí a hlavně ředitel tábora.³⁹

Dále v táboře platil řád, který musel být dodržován. V případě jeho porušení následovaly sankce jak pro personál, tak pro vězně. Při příchodu vězňů do tábora museli nejdříve předstoupit před presentační komisi, která zjistila zdravotní stav a určila, zda jsou schopni práce. Podle trestní činnosti byli chovanci rozděleni do tříd. Byl jim přidělen pracovní oděv, byli oholeni a ostříháni do hola a museli odevzdat veškerý majetek do skladiště. Doba pobytu vězně se měnila podle toho, do jaké třídy byl dle řádu zařazen, zhruba od 3–6 měsíců. V případě slušného chování mohli být po uplynutí povinné doby propuštěni.⁴⁰ Kárný pracovní tábor I. Lety existoval tedy přibližně od 15.července roku 1940 do března roku 1942.

³⁶ SOA Třeboň: CT Lety, karton č. 8, inv. č. 54, sign. 2.C.2, Výpověď smluvního poměru, s. 133

³⁷ SOA Třeboň: CT Lety, karton č. 1, inv. č. 29, sign. 1.A.1, Kárný pracovní tábor I. v Letech, zahájení pracovní činnosti ze dne 14. srpna 1940, s. 10

³⁸ PAPE, Markus. A nikdo Vám nebude věřit: Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku. Vyd.1.Praha: nakladatelství GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7, s. 38

³⁹ Tamtéž., s. 36-37.

⁴⁰SOA v Třeboni: CT Lety, karton č.1, inv. č. 32, sign.1.B.1, Domovní řád, s. 50-53

3.2 Přejmenování tábora z kárného pracovního tábora na sběrný tábor

V březnu roku 1942 došlo ke změně názvu z kárného pracovního tábora na tábor sběrný. Vláda protektorátu Čechy a Morava vydala dne 9. března 1942 nařízení č. 89/1942 Sb. o preventivním potírání zločinnosti. Toto nařízení mělo návaznost na normu, kterou vydal říšský protektor 12. prosince v roce 1940 v protektorátu Čechy a Morava. Nařízení zahrnovalo osoby, které svým způsobem života a páchaním trestných činů jsou pokládány za tzv. škůdce společnosti. Tyto osoby měly být převychovány a to z důvodu, že se chovají asociálním způsobem.⁴¹

„Asociální chování podle odstavce 1, písm. e) projevuje, kdo svým, byť i ne zločinným chováním naměřeným proti pospolitosti dává najevo, že se do pospolitosti včleniti nehodlá; jsou to např. osoby, které drobnými, ale stále se opakujícími přestupky se vymykají veřejnému pořádku (žebráci, tuláci, cikáni a osoby po způsobu cikánském kočující, nevěstky, osoby stížené nakažlivými chorobami, zvláště chorobami pohlavními, které se nechtějí podrobiti zdravotně - policejním opatřením příslušného úřadu a pijani) a osoby, které bez ohledu zda byly trestány, se vyhýbají práci a starost o svou výživu přenechávají veřejnosti (osoby práce se štítící).“⁴²

Nejednalo se tedy již o kárný a pracovní tábor I. Lety, ale o sběrný tábor, na který dohlížela Kriminální ústředna Praha. Ta stanovovala táborový řád a uvalovala či zmírňovala „preventivní“ policejní vazbu.⁴³

Zvláštní ustanovení bylo v tomto nařízení věnováno Romům a osobám potulujícím se po cikánském způsobu: *„Cikánům a osobám potulujícím se po způsobu cikánském jest zakázáno vzdalovati se z místa, jež jim bylo úředně přikázáno, bez předchozího povolení kriminální ústředny. Vydávání kočovných listů podle § 5 zákona ze dne 14. července 1927 č. 117 Sb. o potulných cikánech zanikají, platí pouze ty, které vydala kriminální ústředna a ta je může taky odejmout. Toto*

⁴¹ SOA Třeboň: CT Lety, karton č.1, inv.č. 32, sign.1.B.2, Sbírký zákonů a nařízení protektorátu Čechy a Morava, částka 34 ze dne 17.března 1942, Vládní nařízení ze dne 9. března 1942 o preventivním potírání zločinnosti, s. 8

⁴² Tamtéž., s. 8

⁴³ SOA Třeboň: Inventář k CT Lety u Písku, s. 3

*nařízení nabývá účinnosti dne 1. ledna 1942.*⁴⁴ Toto nařízení měl provést ministr vnitra Richard Bienert v dohodě s ministrem spravedlnosti Dr. Jaroslavem Krejčím a ministrem financí Dr. Josefem Kalfusem.

Toto nařízení se vztahovalo i k táboru v Letech. Ke změně názvu a tedy funkce tábora z kárného a pracovního tábora I. Lety na sběrný tábor došlo 3. března 1942.⁴⁵ Již koncem března roku 1942 se začal v táborové korespondenci objevovat sběrný tábor. Změna názvu tábora nevedla k žádným větším stavebním změnám.

Počty vězňů se také nijak výrazně neměnily. V létě se v táboře nacházelo kolem 240 vězňů a v zimě se počet opět snížil a to na 80 osob. Personál v kanceláři i počet dozorců byl stále stejný či velice podobný. Sběrný tábor existoval do 31. července 1942. K tomuto datu bylo 15 vězňů propuštěno, 22 jich bylo dopraveno do donucovací pracovny do Ruzyně a skoro 40 osob bylo transportováno do Osvětimi. 20 osob bylo v listinách označeno červeným písmenem C, což znamenalo, že byli Romové a zůstávali nadále v táboře.⁴⁶

3.3 Vznik cikánského tábora v Letech u Písku

Cikánský tábor v Letech u Písku byl založen 1. srpna roku 1942. Jeho vzniku předcházely příslušné říšské rasové zákony, výnosy a nejrůznější vyhlášky.

První protiromské výnosy byly vydány v březnu roku 1939 a 31. května 1939. Tento výnos nařizoval úřadům, aby se věnovaly více životu a chování Romů, aby Romové nežili a netábořili ve skupinách, které přesahovaly rámec rodiny. Následkem vydání výnosu Heinricha Himmlera⁴⁷ vydal vrchní velitel neuniformované protektorátní policie 10. června 1942 výnos o potírání tzv. cikánského zlořádu. Na základě tohoto ustanovení pak policejní úřady a četnické stanice sepsaly Cikány, cikánské míšence a osoby, které žily „cikánským způsobem života.“⁴⁸

⁴⁴ SOA Třeboň: CT Lety, karton č.1, inv.č. 32, sign.1.B.2, Sbírký zákonů a nařízený protektorátu Čechy a Morava, částka 34 ze dne 17.března 1942, Vládný nařízený ze dne 9. března 1942, zvláštní ustanovení o cikánech, s. 11

⁴⁵ SOA Třeboň: CT Lety, karton č.1, inv.č. 30, sign.1.A.2, Změna názvu; oprava, 25.3.1942

⁴⁶ SOA Třeboň: Inventář k CT Lety u Písku, s. 4

⁴⁷ Heinrich Himmler (1900-1945) byl říšský vůdce SS, říšský ministr vnitra. Himmler organizoval hromadné vyvražďování Židů.

⁴⁸ NEČAS, Ctibor. Holocaust českých Romů, s. 17,19

S těmito výnosy souvisí vyhláška, kterou vydal Okresní úřad v Písku: „Ve dnech 1. až 3. srpna 1942 bude proveden na celém území Protektorátu soupis cikánů, cikánských míšenců a osob potulujících se po způsobu cikánském, jako potulných kotlářů, brusičů nůžek, kočovných trhovců, pokud nemají vlastní živnost se stálým bydlištěm. Těmto osobám je zakázáno od 1. - 3. srpna opustiti místo pobytu a nařizuje se, aby se dne 2. srpna 1942 dostavili na četnickou stanici do Mirovic za účelem soupisu se všemi členy rodiny (tlupy).“⁴⁹ Na konci této vyhlášky je také uvedeno, jaké sankce budou následovat v případě neuposlechnutí. Osoby, které neuposlechnou nařízení, měly zaplatit peněžní pokutu, jinak je měl stihnout trest na svobodě od 12 hodin do 14 dnů.

Osoby, které by nedokázaly prokázat řádnou, pevnou a produktivní práci, měly být zadrženy a deportovány do cikánských táborů. Z tohoto důvodu byl tedy dříve nazývaný sběrný tábor přetvořen na cikánský tábor. Tento tábor měl údajně za úkol tyto osoby vychovat k poctivému a spravedlivému životu, vést je k práci a pořádku.

Tábor měl od této chvíle jiné určení, a proto musel být následně stavebně upraven. Úpravy se týkaly především zvyšování kapacity. Práci prováděli vězni, kteří zůstali ze sběrného tábora. Podle hlášení z 12. června 1942 byla kapacita sběrného tábora kolem 300 vězňů, po zřízení cikánského tábora byla ale tato kapacita několikrát překročena.⁵⁰

V hlášení ze srpna 1942, které musel ředitel Josef Janovský každý měsíc vykazovat, bylo uvedeno, že kapacita tábora byla překročena dokonce čtyřikrát. V prvním měsíci fungování cikánského tábora bylo v táboře více než 1100 vězňů.⁵¹

I přesto, že byly některé osoby z tábora propuštěny a některé pracovní skupiny pracovaly v okolí tábora, kapacita stále nestačila. Tábor byl přeplněný a to vedlo ke zhoršující se zdravotní situaci. Proto bylo potřeba přistavět další ubytovací baráky a zřídit umývárny se sprchami. Nejdříve byly do Letů přestěhovány tři

⁴⁹ SOA Třeboň: CT Lety, karton č.1, inv.č. 38, sign.1.C.5, Styk s Okresním úřadem Písek - vyhláška k soupisu cikánů a cikánských míšenců, s.4-5

⁵⁰Historický ústav AVČR, Historikové a kauza Lety. Praha: Academia. 1999, ISBN-80-200-0748-2, s. 18-19

⁵¹ SOA Třeboň: CT Lety, karton č.1 , inv.č. 35, sign.1.C.2, Měsíční hlášení ředitele ke dni 31.8. 1942

dřevěné baráky. Počátkem prosince roku 1942 přerušil úřad říšského protektora stavební práce. Tento zákaz ale netrval dlouho a cikánský tábor v Letech u Písku získal výjimku a práce mohly pokračovat. Došlo k přistavování dalších dvou dřevěných baráků, které sloužily k ubytování vězňů. Později byly zřízeny prostory, kde se měla vykonávat potřebná hygiena. Představíme-li si tábor na mapě, tak k původní obdélníkové ploše přibyl na východní straně prostor ve tvaru trojúhelníku.⁵²

Na základě výpovědí přeživších v táboře víme, že strava v táboře byla naprosto nedostačující. Tento stav ještě více zhoršoval táborový personál. Situaci ohledně stravy vězňů, kterou jsem popsala v kárném a pracovním táboře v roce 1940, se nezměnila ani v roce 1942. To dokazuje výpověď bývalého starosty z Mirovic, který zakoupil dům v Mirovicích po bývalém dozorci z Letů Bedřichu Peškovi, který si pravděpodobně v noci vozil do svého domu potraviny z tábora: *„Byl to takový jiný člověk a chtěl odsud odejít za každou cenu. Chtěl dům ihned prodat, což nám bylo tenkrát dost podezřelé. Více jsme se dozvěděli od souseda pana Pospíšila, který s ním měl dlouhá léta špatné, až nepřátelské vztahy. Dokonce spolu nemluvili a byli proti sobě. Pan Pešek byl totiž za války v táboře v Letech a zřejmě se tam ztrácely potraviny a ty potraviny si někteří dozorci odváželi. A kam si je odváželi? To je jasné. A ten soused to viděl, vyčítal mu to a měl mu to za zlé.“*⁵³

Zde bych uvedla například část výpovědi vězně o tom, jak vypadala vězeňská strava: *„Každý den dostávali vězňové ráno hořkou kávu s kouskem chleba. K obědu byla polévka, ve které byly brambory často shnilé, dále hlávkový salát a mrkev. K večeři se „menu“ opakovalo opět: polévka, jestli se tak dá nazvat hnědá voda obarvená od špinavých brambor, které byly ještě často od hlíny.“*⁵⁴

Podmínky pro život musely být v táboře opravdu otřesné. Obrovská koncentrace vězňů, problémy v zásobování potravin, v jejímž důsledku docházelo ke snižování dávek potravin. Velkou potíží byl také nedostatek pitné vody. Dále potom nedostatečná hygiena a nevyhovující sociální zařízení, oblečení a obuv. Další problémy, které vězně trápily, byly vši, nedostatečná zdravotní péče a těžké práce,

⁵²Historický ústav AVČR, Historikové a kauza Lety. Praha: Academia. 1999, ISBN-80-200-0748-2, s. 20

⁵³Výpověď pamětníka - bývalého starosty města Mirovice Adolfa Vondráška dne 23.7. 2012 v Mirovicích

⁵⁴NEČAS, Ctibor. Holocaust českých Romů, s. 52

kteře trvaly více jak 8 hodin denně. V neposlední řadě nelidské zacházení od dozorcího personálu vedlo k častým útěkům vězňů. Na základě těchto skutečností se zvyšovaly počty úmrtí a tábor se stal opravdu „rájem“ pro šíření infekčních onemocnění. Nejhorší zdravotní situace byla v táboře koncem roku 1942 a počátkem následujícího roku. Z počátku se objevovala onemocnění jako nachlazení, chřipka, angína, zánět plic a průšnice u dětí. Mnoho vězňů mělo pohlavní nemoci. V zimě musel být život v táboře těžký, v dřevěných barácích byla zima a spodní pryčny zůstávaly prázdné, tím pádem se kapacity baráků snižovaly.⁵⁵

K již zmíněným onemocněním se později přidala epidemie břišního tyfu a o něco později i tyfu skvrnitého. První případy podezření na břišní tyfus se objevily již v září v roce 1942 u rodiny Klocových.⁵⁶

V prosinci roku 1942 byl zjištěn výraznější výskyt břišního tyfu. Touto infekční chorobou onemocnělo najednou 5 vězňů. Nákaza se velice rychle šířila. Postupně postihovala stále širší okruh vězňů. Koncem prosince začala přerůstat v epidemii, 20 pacientů a 2 četníci museli být převezeni do veřejných nemocnic.⁵⁷

V lednu roku 1943 narostlo toto onemocnění do katastrofální podoby. Denně umíralo někdy i více než 5 vězňů, což dokazují seznamy vězňů nakažených tyfem, které byly v táboře vedeny. V tomto seznamu bylo uvedeno, kdy se daná osoba nakazila a kdy došlo k úmrtí.⁵⁸

Tato situace narostla do takových rozměrů, že ji bylo nutné bezpodmínečně řešit. První opatření, které proběhlo, byla karanténa.

Karanténa byla vyhlášena 25. ledna 1943 a trvala až do konce března. Dne 24. března napsal ředitel Štefan Blahynka⁵⁹ žádost, aby byla karanténa ukončena, neboť poslední onemocnění se vyskytlo 3. března.⁶⁰

⁵⁵ SOA Třeboň: Inventář k CT Lety u Písku, s. 6-7

⁵⁶ SOA Třeboň: CT Lety, karton č.23, inv. č. 88, sign.4.B, Bakteriologické vyšetření(rodina Františka Kloce, podezření na břišní tyfus)

⁵⁷ Historický ústav AVČR, Historikové a kauza Lety. Praha: Academia. 1999, ISBN-80-200-0748-2, s. 27

⁵⁸ SOA Třeboň, CT Lety, karton č.23, inv. č. 89, sign.4.C, Denní statistická hlášení o počtech nemocných a zemřelých, s. 191-194

⁵⁹ Štefan Blahynka nahradil v lednu 1943 ředitele Josefa Janovského v jeho funkci.

⁶⁰ SOA Třeboň: CT Lety, karton č.23, inv. č. 89, sign.4.C, Ziguaner Lety - Bitte um Karantenaufhebung, s. 207

V důsledku této karantény nemohl nikdo z tábora vycházet, ani vcházet. Dne 17. února 1943 byl celý táborový areál neprodyšně oddělen od okolí. Tato opatření platila i pro táborový personál. Byla zpřísněna nařízení, aby nemohl žádný vězeň uprchnout a v případě, že uprchl, musel být ihned zastřelen. Předměty denní potřeby a potraviny byly nošeny na předem domluvené místo, kde si je pak určení vězňové odváželi do tábora.⁶¹

Řediteli tábora Josefu Janovskému se situace v táboře vymkla z rukou: *„Nebránil nadměrnému přeplnění tábora a z toho vznikajícím zdravotním závadám a epidemickým chorobám, nutil vězně k vysokým pracovním výkonům a posílal je na těžké práce. Podílel se na zpronevěře a okrádání vězňů o potraviny a nedostatkové zboží. Po zamoření tábora byl 29. ledna suspendován a na jeho místo byl přidělen nový velitel. Stal se jím vrchní administrativní oficiál Štefan Blahynka, dosavadní velitel cikánského tábora v Hodoníně.“*⁶²

V táboře proběhlo 22. února 1943 očkování vězňů⁶³, situace byla natolik kritická, že se rozšíření epidemie nedalo zabránit. Toto očkování nejhůře snášely malé děti.

Situaci, která se v táboře vyskytla, popisuje Adolf Vondrášek, který se znal s táborovým lékařem doktorem Kalbáčem: *„Doktor Kalbáč byl do tábora volaný k mnohým případům, ale byly to případy většinou, jak mi on vyprávěl, nemoci. On mi jen potvrdil, že z nedostatečných hygienických podmínek tam vznikaly nemoci. Dále tam byl volaný, když se někomu stal například nějaký pracovní úraz a podobně. Ale aby mi jako vyšetřovatel řekl, z čeho to bylo a proč, tak daleko nešel a já jsem od něho ani tak vyzvídat nechtěl, neboť nebyl policista, ale lékař. A on jako lékař podle Hippokratovy přísahy⁶⁴, přichází pomoci člověku a nikoliv, aby zjišťoval, co tam dozorcí dělají atd. To by porušil lékařský slib. Říkal mi, že když už vypukl samotný tyfus, že to bylo opravdu hrozné, vypomáhal mu i další doktor. Nejdříve začali pohřbívat jedno, dvě, tři těla a později po pěti, po deseti*

⁶¹ Historický ústav AVČR, Historikové a kauza Lety. Praha: Academia. 1999, ISBN-80-200-0748-2, s. 28

⁶² NEČAS, Ctibor. Holocaust českých Romů, s. 29

⁶³ SOA Třeboň, CT Lety, karton č.23 , inv. č. 89, sign.4.C, Seznam chovanců očkovaných proti tyfu, 22.2.1943, s. 183

⁶⁴ Hippokratova přísaha je přísaha, kterou skládají lékaři. Tato přísaha obsahuje etické principy jejich zaměstnání.

a po patnácti, postupně to narůstalo. S tím už si nikdo nevěděl rady, to už bylo děsivé. Nakonec vláda rozhodla, že se tábor musí zlikvidovat. Mrtvé už ani nikam nepřeváželi, vykopali jámu a na místě je pohřbili.“⁶⁵

Ještě předtím, než vytvořili masové hroby pro zemřelé Romy, vozila se těla do nedalekých Mirovic na hřbitov a také do blízkých Čimelic, kde se těla pohřbívala. Bývalý starosta Mirovic pan Adolf Vondášek se také znal s panem Kovářem, který v té době dělal hrobníka v Mirovicích na hřbitově: *„Já jsem se znal s panem Kovářem, který v Mirovicích na hřbitově pracoval jako hrobník, dokonce pamatuji i jeho otce. Měli jsme spolu dobré vztahy a on mně ukazoval, kde jsou u hřbitovní zdi pohřbeny hlavně ty děti a dále vyprávěl, jak na hřbitov vozili těla. Dále popisoval, že se těla vozila v noci a že se nemohla dát do hromadných hrobů, tak se dávala ke zdi. Vězni byli pohřbeni na místě neplacených a to znamená, že tam nemají kříž. Těl bylo mnoho, takže měl pan Kovář pomocníka.*“⁶⁶

Postupně došlo k vydávání řady příkazů, které směřovaly ke zrušení a k likvidaci tábora. Je jisté, že lidé v tomto táboře byli drženi násilím a byli násilně vedeni k pořádku, na který Romové nebyli zvyklí. Pro Romy bylo odjakživa typické, že žijí kočovným způsobem života a nevydrží delší dobu na jednom místě, což byl problém, který chtěl Adolf Hitler změnit. To, že se k vězňům dozorců chovali nelidsky, dokazují výpovědi vězňů, které nalezneme v knize *„Těživé mlčení“* nebo například v knize *„Holocaust českých Romů“* od Ctibora Nečase. Agresi dozorců dokazuje opět vzpomínka pana Adolfa Vondráška: *„Otec mé ženy, tedy můj tchán, který pracoval na rozvodně u tábora jako elektrikář, viděl, jak dozorců zacházeli s vězni, kteří pracovali mimo tábor. Na rozvodně měl být a do okolí tábora jezdil jako elektrikář služebně, takže se velmi často pohyboval kolem místa, kde se v té době budovala silnice, na které pracovali vězni z tábora. Viděl, za jakých podmínek tam vězni pracovali. Oni tedy celou silnici nepostavili, ale na stavbě se podíleli. Byli tam nahnáni a pracovali tam. Viděl, že dozorců s dělníky z nedalekého tábora zacházeli velice nelidsky. Řvali na ně a padaly tam velice často rány. Vězni*

⁶⁵ Výpověď pamětníka - bývalého starosty města Mirovice Adolfa Vondráška dne 23.7. 2012 v Mirovicích

⁶⁶ Tamtéž.

*pracovali jako otroci. Můj tchán ale netvrdil, že by tam někoho umlátili k smrti. Spíše poukazoval na nelidskou stránku chování dozorců.*⁶⁷

Hlavním důvodem, proč tábor zanikl, byla špatná strava a nedostatečná hygiena. Hygiena byla pravděpodobně důvod číslo jedna, jelikož vyvolala nákazu tyfu. Mnoho lidí zemřelo na místě a část byla na příkaz německé vlády transportována do Osvětimi. V tomto okamžiku role protektorátu Čechy a Morava končí. Česká protektorátní vláda nese odpovědnost až do této doby.

První transport Romů do Osvětimi proběhl na počátku prosince roku 1942, další transport se měl konat v půli prosince, ale byl zmařen vypuknutím epidemie. Tyto transporty nařizoval Heinrich Himmler. V následujícím roce pak došlo k dalším transportům a v květnu pak proběhl poslední transport. Zbytek vězňů byl buď propuštěn, nebo přemístěn do ruzyňské káznice. Zbýlých asi 20 vězňů mělo za úkol dřevěné baráky a celé příslušenství tábora zlikvidovat spálením. Veškeré zbylé potraviny a kovové předměty museli vydezinfikovat a nakonec posypat chlorovým vápnem.⁶⁸

Při likvidaci tábora podal účetní zprávu: „*V táboře se nacházejí poměrně velké zásoby různých potravin, které z velké části vznikaly nemístnou a nesevímocnou šetrností dřívějšího táborového velitele Josefa Janovského.*“⁶⁹

Tento záznam dokazuje, jaké stravovací návyky v táboře panovaly a potvrzuje tak výpověď svědků, že potraviny, které dostávali, byly mnohdy špatné, protože dozorcí si přebrali lepší potraviny pro sebe.

Úmrtnost v cikánském táboře byla stále vyšší a šance na zlepšení byla v nedohlednu. Kapacita míst na hřbitově v Mirovicích byla již vyčerpána. Situace byla velice závažná a nebezpečná, jelikož hrozil přenos nemoci na okolní obyvatele, proto požádal Zemský úřad v Praze starostu obce Lety o pronájem pozemku, na kterém by byl zřízen provizorní hřbitov pro zemřelé z tábora. Starosta se musel

⁶⁷ Výpověď pamětníka- bývalého starosty města Mirovice Adolfa Vondráška dne 23.7. 2012 v Mirovicích

⁶⁸ PAPE, Markus. A nikdo Vám nebude věřit: Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku. Vyd.1.Praha: nakladatelství GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7, s.83-84

⁶⁹ Tamtéž., s. 84

protokolem zavázat, že pozemek, který byl pronajat, nebude použit ještě čtyřicet let po posledním pohřbu.⁷⁰

V srpnu pak byla činnost tábora ukončena. „Na rozkaz *Generálního velitele neuniformované protektorátní policie v Praze ze dne 21. května 1943 budou koncem tohoto týdne likvidační práce v Cikánském táboře Lety ukončeny. Podle odstavce 6. tohoto rozkazu jest bývalý stavební prostor cikánského tábora /na příjezdních cestách /opatřiti výstražnými tabulkami „Eintritt verboten - Vstup zakázán“. Na dodržování zákazu dohlíží příslušná četnická stanice. Pozemky smějí býti uvedeny do původního stavu teprve na jaře 1944. Prostor bývalého tábora bude posypán chlorovým vápnem.“⁷¹ Takto byl tedy informován starosta obce v Mirovicích o zrušení tábora.*

Nejpozději do 22. května 1943 musela být vyhotovena tzv. „Cikánská evidence“, která obsahovala soupis osob přítomných v cikánském táboře, které tábor opouštějí. Těmto osobám byla vystavena bezplatná jízdenka, zvláště pro romské nezletilé děti, které neměly rodiče. Ty musely být v evidenci vyznačeny, aby byla vyrozuměna příslušná okresní péče o mládež.⁷²

Během likvidace tábora se ve skladišti nacházel soukromý majetek cikánů, který byl zaslán do skladu v Praze Ruzyni. Část majetku byla navracena či vyplacena v případě, že se o něj přihlásili přeživší či pozůstalí.

Potom, co došlo k likvidaci tábora, nedali někteří Romové dozorcům spát. Takto vzpomínal pan Vondrášek na Bedřicha Peška, který v táboře pracoval: „Z Romů a Sintů, kteří přežili pobyt v Letech, zůstalo na živu jen pár jedinců, tak je zajímavé, že v 60. letech k němu (B. Peškovi) chodily skupinky lidí, které mu svítily do oken, dělaly rámus, shazovaly mu čepce z plotu. On si je drátoval, aby jim to nešlo shodit, dělal zabezpečovací zařízení, natahoval na plot dráty. Vyráběl si nejrůznější mechanismy, že když s tím u plotu někdo pohnul, tak mu to zvonilo doma, aby věděl, že venku někdo je. Měl dokonce i ve stodole různě natažené dráty,

⁷⁰ HANZLÍKOVÁ, Renata. Lety- Život za plotem. Nymburk: Nakladatelství VEGA-L, 2010. ISBN 978-80-87275-18-4

⁷¹ SOA Třeboň: CT Lety, karton č.3, inv. č. 40, sign.1.D.1, Cikánský tábor Lety- zrušení 8. srpna 1943, s. 44

⁷² SOA Třeboň: CT Lety, karton č.3, inv.č. 40, sign.1.D.1, Telefonát z Kriminálního ředitelství v Praze(komisař Dr. Krbec), 19.5 1943, s. 73

*já jsem to všechno likvidoval, když jsme se nastěhovali, možná ještě někde jsem to zapomněl sundat a že tam ještě dráty budou. Prostě zde byl pro něj prostor příliš těsný. Dělal všechno pro to, aby se odsud dostal. Jeho žena s tím neměla nic společného, ale sám jsem to na vlastní uši slyšel, jak rezolutně prohlásil, že jestli se neodstěhují, tak že se tu oběsí. Bylo vidět, že ho tady něco těžce postihlo a psychicky se s tím nevyrovnal a chtěl odsud za každou cenu pryč. Prostě se bál. Nakonec jeho žena svolila.*⁷³

⁷³ Výpověď pamětníka - bývalého starosty města Mirovice Adolfa Vondráška dne 23.7. 2012 v Mirovicích

4. Situace po zrušení tábora

Stav, který nastal po likvidaci tábora, by se dal nazvat vakuem. Nikdo se o místo, kde stál ještě před pár měsíci tábor, nezajímal a ani se o něj nestaral. Na místě, kde zahynulo tolik lidí, nebyla vytvořena žádná pieta. Lidé se pravděpodobně snažili spíše zapomenout. Jak jsem již dříve uvedla, byl v blízkosti cikánského tábora zřízen provizorní hřbitov, kde byli v hromadných hrobech pohřbíváni vězni, kteří byli drženi v táboře. Po válce byl na tomto místě vztyčen dřevěný kříž s trnovou korunou od obyvatel obce Lety, který byl koncem šedesátých let obnoven Svazem Cikánů – Romů. V následujících letech, kdy byl tento dřevěný kříž při jednom z polomů vyvrácen a tím upadlo toto místo v zapomnění a hřbitov, kde byly pohřbeny oběti epidemie břišního tyfu, zmizel pod porostem nového lesa.⁷⁴ *„Při úpravě terénu, kdy bylo užito těžké lesní mechanizace, byl terén srovnán, kříž zmizel, stejně jako obrysy hromadných hrobů.“*⁷⁵

V době, kdy na našem území panoval komunistický režim, byl zdejší cikánský tábor zcela zapomenut a tím i tragické osudy těch, kteří si jím prošli. Splnilo se tak přání vládnoucí ideologie, neboť komunistický režim upíral romské komunitě národnostní či etnickou identitu.⁷⁶

Komunisté se snažili potlačit odlišnost lidí, což se jim ale u Romů nikdy nepodařilo. Cílem komunistického režimu bylo vytvořit jednotnou společnost. V Československu se tak začala praktikovat politika tzv. asimilace. V nejlepším případě měli Romové zcela splynout s okolím tak, aby zmizely všechny prvky jejich kultury, díky kterým byli tak odlišní. Další nechvalně proslulý krok komunistického režimu proti Romům byl velmi podobný kroku, který během druhé světové války učinil Adolf Hitler, a to zákon o trvalém usídlení kočujících osob z roku 1958. Romové se tedy museli usadit na místě, kde se nacházeli. Byli jim

⁷⁴ FRIŠTENSKÁ, Hana; LÁZNIČKOVÁ, Ilona; SULITKA, Andrej. Neznámý holocaust. Praha: TRILABIT s.r.o., 1995, s. 7

⁷⁵ SOKA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, Materiál zpracován na základě osobního pokynu pana ministra ze dne 30. 6. 1994, s. 6

⁷⁶ FRIŠTENSKÁ, LÁZNIČKOVÁ, SULITKA, 1995, s. 7

odebrání koně a povozy. V případě neuposlechnutí hrozila sankce v podobě vězení.⁷⁷

Na tábor se tedy absolutně zapomělo, nedošlo k vytvoření žádné piety a ještě k tomu bylo dovoleno, aby na místě, kde ještě před dvaceti lety žili vězni v nelidských podmínkách, byla zřízena velkokapacitní velkovýkrmna vepřů. V sedmdesátých letech došlo ke zbudování vepřína „*tím byly v souladu s představami komunistické moci „smazány“ všechny zbylé stopy po cikánském táboře a osudu těch, kteří tu byli věznění.*“⁷⁸

4.1 Vznik velkovýkrmny prasat

V roce 1973 se začalo s budováním areálu velkovýkrmny prasat v Letech u Písku. Přesná poloha místa, kterou uvádí majitel vepřína - společnost AGPI a.s. v dokumentech, je východně od obce Lety při severní straně silnice směrem na Milevsko. Ještě před tím, než došlo k samostatné stavbě, proběhlo územní a stavební řízení. Při tomto řízení nedošlo k vznesení žádných připomínek k umístění areálu v dané lokalitě. Budování vepřína bylo dokončeno v roce 1974.⁷⁹

Dne 28. ledna 1974 došlo k rozhodnutí o povolení trvalého provozu velkovýkrmny prasat – kapacita 10 000 ks, k.ú. Lety-Babina. Toto povolení vydal odbor výstavby Okresní národní výbor v Písku na základě § 26 vlád. nař. č. 8/1956 Sb. a vyhl. SVV č. 243/57 Ú. I. a nabývá právní moci 16. prosince 1974. Tento provoz byl povolen za předpokladu, že se odstraní určité nedostatky a provedou se úpravy, které jsou v této zprávě také uvedeny.⁸⁰

Od prosince započal provoz a tím i problém, který se objevil v roce 1995 díky Paulu Polanskemu. Tímto rozhodnutím se odstartovala řada polemik, které nepřinesly žádná řešení. V srpnu roku 1974 byl vepřín zapsán do Podnikového rejstříku v Českých Budějovicích, což dokazuje tato listina:

⁷⁷ Frydryšková, K. 2011. Romové pod vlivem komunismu. [online]. [cit. 9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.romanovodori.cz/etno/romove-pod-vlivem-komunismu/>>

⁷⁸ FRIŠTENSKÁ, LÁZNIČKOVÁ, SULITKA, 1995, s. 7

⁷⁹ SOKA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku. Areál výkrmny prasat Lety, 13.3. 1998, s. 182

⁸⁰ SOKA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku. Rozhodnutí o povolení k provozu velkovýkrmny prasat – kapacita 10 000 ks., k.ú. Lety- Babina, 16.12. 1974, s. 146

„Dne 13. 08. 1974 byl zapsán v Podnikovém rejstříku v Českých Budějovicích. Tento podnik vznikl na základě usnesení valné hromady ze dne 26.1.1973. Dne 22. 12 .1987 tento podnik zanikl bez likvidace a na základě Smlouvy o zřízení, usnesením sboru zástupců ze dne 16.12.1987 byl spolu s Agrochemickým podnikem Čimelice a Agrochemickým podnikem Milevsko sloučen do nové organizace, Agropodnik– společný podnik Písek, akciová společnost AGPI, a.s., se sídlem v Písku.“⁸¹

V roce 1985 došlo k rozšiřování velkovýkrmny, která až do září 1994 bez problému fungovala, a nikdo se nepozastavil nad místem, kde se vepřín nacházel. V roce 1994 ale nastala změna a spustila se obrovská vlna diskuzí o tom, že na místě, kde umíraly a trpěly stovky vězňů, stojí v dnešní době vepřín.

4.2 První uctění památky obětem romského holocaustu - položení pamětní desky na hřbitově v Mirovicích

Jediný a poslední náznak uctění památky byl dřevěný kříž s trnovou korunou na místě tábora, od té doby se o tábor nikdo nezajímal, nikdo neprojevil ani tu nejmenší snahu až na bývalého starostu nedalekého města Mirovic. Pan Adolf Vondrášek jezdil do Mirovic, které leží pár kilometrů od obce Lety, na prázdniny, takže si velice dobře pamatuje, jak byl tábor zlikvidován, a také z jeho výpovědi si můžeme představit, jaký vztah měli obyvatelé k této problematice. *„Táboroví dozorcí byli nuceni na rozkaz protektorátní vlády tábor zlikvidovat, vyvápnit, vyčistit a zavřít. Tímto tato anabáze skončila a dá se říct: „Zavřela se za ní voda!“ Ten, kdo o táboře něco věděl, o něm raději nemluvil. Z tohoto kraje pochází moje matka. Už od dětství jsem sem jezdil každé léto na prázdniny. Když jsem byl starší, hovořil jsem zde s místními o všem možném a stýkal jsem se s mnoha lidmi z celého kraje. I můj strýc, který znal z historie každou maličkost, která se v kraji kdy stala, nikdy o táboře nemluvil, ani on, ani kdokoliv jiný. Prostě to „zapadlo“. Romové byli zde v podstatě neznámi pro kraj. Vše „zmlklo“.“⁸²*

Tato výpověď dokazuje, že vztah okolních obyvatel k místu, kde zahynulo nelidským způsobem mnoho lidí, byl nulový. To ale nebyl případ již zmíněného

⁸¹ SOKA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku. Areál výkrmu prasat Lety, 13.3. 1998, s. 182

⁸² Výpověď pamětníka - bývalého starosty města Mirovice Adolfa Vondráška dne 9.11. 2012 v Mirovicích

pana Vondráška, který naopak chtěl, jak se říká, dané věci přijít na kloub. „V průběhu sedmdesátých let jsem začal pomaloučku sondovat, co se tady vlastně stalo, ať už to byly informace od souseda Pospíšila, od Dr. Kalbáče, hrobníka Kováře či kronikáře Jana Tomana. Tyto osoby mi pomohly dotvořit tento obraz. Za komunismu nikdo tuto kapitolu neotevřel, to bych chtěl zdůraznit, opravdu nikdo. Tato oblast, kde se stalo něco takového, za co měla plnou zodpovědnost tehdejší protektorátní vláda, což nebyl žádný nacismus, to byli naši lidi, naši velitelé, naši ministři, kteří mohli celou tuto věc udělat tak, jak si Adolf Hitler přál, ale nemuseli to dělat tímto nehumánním způsobem. Až do roku 1990 tady ta věc neexistovala. Já jsem se o ni zajímal pouze okrajově, ale fakticky jsem nemohl nic dělat, poněvadž v tehdejší době nebyla ani možnost, ani vůle tuto věc otevírat.“⁸³

Postupně pan Vondrášek získával informace o této události, která se v jeho blízkém okolí před několika desítkami let stala. Bohužel ale kvůli panujícímu režimu nemohl nic dělat. Na tuto křivdu, která se stala osobám, které prošly táborem, ale nezapomněl, ba naopak se snažil o vytvoření určité piety. Více či méně tomu napomohl také fakt, že se stal starostou obce Mirovice. „Když jsem byl v roce 1991 zvolen starostou, tak se stalo něco, s čím jsem v životě nepočítal. Po svém zvolení jsem si okamžitě uvědomil, že ta křivda, o které jsem velice dobře věděl a která se tady stala, musí být napravena a musí se s ní začít něco dělat. Když se pak konala rada města, tak jsem jim ten příběh, který jsem znal, ve stručnosti vysvětlil a vystoupil jsem tam s návrhem, který se týkal vztyčení pomníku na hřbitově. Na pomník se dal vytesat nápis přímo z evangelia, kdy Kristus říká: „Já jsem vzkříšení a život.“ Dále tam bylo uvedeno „na památku obětem, které zemřely v koncentračním táboře Lety L. P. 1942-45 za nelidských, krutých životních podmínek.“ Tato deska byla vyrobena v Blatné a byla dána na hřbitov. Deska byla odhalena v roce 1992 na hřbitově v Mirovicích. Na hřbitov byla pozvána široká veřejnost, pan děkan Kostelecký hrobku vysvětlil a udělal na tomto místě promluvu. Tímto došlo k uctění památky. Od této události uteklo ještě dva a půl roku než se o ní prezident Václav Havel dozvěděl během své zahraniční cesty v Americe. O tom absolutně nikdo nevěděl, to byla jediná má iniciativa. Já jsem ten příběh znal a já jsem si uvědomil, že ta nespravedlnost vůči těm lidem, o kterých nikdo nemluvil,

⁸³ Výpověď pamětníka - bývalého starosty města Mirovice Adolfa Vondráška dne 9.11. 2012 v Mirovicích

musí být napravena. Až teprve v roce 1994 nebo 1995, když byl Václav Havel v Americe, mu tam Paul Polansky řekl a vyčetl mu zhruba tolik, jestli on, jako prezident České republiky ví, že měl na svém území koncentrační tábory a že jeho vlastní lidi zde mučili a chovali se nelidsky k vězňům, kteří byli v táborech drženi. A Václav Havel o tom samozřejmě nic nevěděl a vrátil se do České republiky rozladěný. Bylo mu to tam jistě velmi nepříjemné, jelikož přijímal samou chválu a ocenění, najednou ho čekala taková studená sprcha a obrovská ostuda. Když se prezident vrátil zpátky do České republiky, začalo se jednat. Ministr vnitra sem poslal zástupkyni, která zjišťovala, co se tu stalo. Já jsem jí tedy řekl, že jsem o tom věděl a že jsme již postavili pomník na hřbitově, byla ráda. Bylo vidět, že jí spadl kámen ze srdce. Mě nikdy nenapadlo, že se to ještě takhle bude jednou „roztáčet“. Dostal jsem tedy pochvalu od ministra a byl jsem předvolán do Písku, kde mě přednosta okresu vyznamenal.“⁸⁴

Od té doby, kdy Paul Polansky informoval bývalého prezidenta České republiky Václava Havla o tragédii, která se tady během druhé světové války stala, skončilo toto padesátileté vakuum a o této části našich dějin se celkem dost hovořilo a psalo. Začalo se jednat o vybudování památníku a dále se mluvilo o vepřínu, který se nachází na místě bývalého tábora.

4.3. Paul Polansky odhaluje hrůzostrašnou historii u nás

Američan Paul Polansky je vlastníkem Agentury, která pro americké obyvatelstvo vyhledává v evropských zemích jejich předky.⁸⁵

Paul Polansky se proto stal hlavním aktérem v „kauze Lety“, odhalil něco, co mělo zůstat navždycky skryto nebo alespoň pár desítek let utajeno.

Paul Polansky se zabýval emigrací předků amerického obyvatelstva z Čech do Bukoviny (1774-1843) a do Spojených států (1848-1914). V 70. letech se vydal do Československé socialistické republiky a v archivech sháněl a shromažďoval potřebné informace k tomuto tématu. V průběhu svého bádání se dozvěděl, že první velká česká emigrační vlna, která proběhla v letech 1848-1852, měla vazby právě

⁸⁴ Výpověď pamětníka- bývalého starosty města Mirovice Adolfa Vondráška dne 23.7. 2012 v Mirovicích

⁸⁵ SOKA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, Materiál zpracován na základě osobního pokynu pana ministra ze dne 30. 6. 1994

s touto vesnicí v jižních Čechách. A jelikož Paul Polansky upřednostňuje shromažďování ústně podaných příběhů, vypravil se do Letů, aby vyzpovídal pamětníky, jestli něco neví o svých předcích, kteří emigrovali z Letů do Clevelandu. V průběhu těchto hovorů se prvně dozvěděl o táboře, který za druhé světové války v Letech stál, a také mu bylo řečeno, že někteří bývalí vězni z tábora ještě žijí. Více informací se poté dozvěděl od místních obyvatel z okolí Letů, Orlíku a Mirovic, kteří mu řekli, že na vedení tábora se nepodíleli Němci, ale Češi. Dále ho informovali o tom, že mnoho vězňů, kteří zahynuli v táboře je pohřbeno v nedalekém lese. Od této doby se tedy začal zabývat tímto táborem smrti. Jeho první kroky směřovaly do archivu.⁸⁶

„Poté se pan Polansky vypravil do Státního oblastního archivu v Třeboni, kde si vyžádal přístup k dosud archivně nezpracovaným archiváliím. Protože nezpracované archiválie nejsou přístupné veřejnosti (z důvodu obavy z odcizení dokumentů), musel mu ředitel archivu povolit výjimku. V treboňském archivu studoval v období od 24. 1. do 2. 2. 1994 (8 pracovních dní) za pomoci tlumočnicka předložený fond (fond obsahuje 28 knih a 31 kartónů z let 1940-1943).“⁸⁷

Velké množství archivních dokumentů o „letské aféře“ objevil i ve Státním ústředním archivu v Praze (dnes Národní archiv). Z počátku neměl v úmyslu se touto kauzou podrobněji zabývat. Jeho cílem bylo pouze oslovit české historiky a poukázat na množství dosud neprobádaných dokumentů, které se nalézají v Třeboni. Dále upozornil českou vládu na to, že porušuje Helsinské dohody, jelikož neudržovala místa, kde byly za druhé světové války koncentrační tábory. V květnu roku 1994 ale došlo k otisknutí článků o táboře v Letech v několika amerických novinách. Poté byl pak od českého velvyslanectví ve Washingtonu pozván na schůzku. Na této schůzce se setkal se zástupcem washingtonského Muzea holocaustu a s právníkem, který zastupoval kongresový výbor pro Evropskou bezpečnost a spolupráci. Výsledkem této schůzky byla dohoda, že vyvinou maximální úsilí, aby byly Helsinské dohody dodrženy. Nejdůležitějším

⁸⁶ SOkA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku. Pithart, P.(10/1996). In: Nová Přítomnost Persona non grata Paul J. Polansky– hlavní protagonista „Letské aféry“, s. 71

⁸⁷ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, Materiál zpracován na základě osobního pokynu pana ministra ze dne 30. 6. 1994

bodem jejich jednání bylo, aby došlo k odstranění velkovýkrmny vepřů z místa bývalého tábora a aby ho nahradil památník, který si tyto oběti genocidy zaslouží.⁸⁸

Jak už jsem dříve uvedla, z počátku se o tábor nechtěl Paul Polansky více zabývat, svůj názor ale brzy změnil. Hlavním důvodem pro něho byl především přístup české vlády. Její snaha vše „ututlat“ do poslední chvíle ho ještě více motivovala, aby se o tohoto kostlivce ve skříní českých dějin ještě více zajímal.

Na počátku svého bádání si přečetl knihu „*Holocaust českých Romů*“ od Ctibora Nečase, která se touto tematikou zabývá. Narazil zde ale na řadu rozporů a to hlavně v počtech osob, které v Letech zemřely. Počty Ctibora Nečase se neshodovaly s počty, které uváděli místní obyvatelé při rozhovorech. Proto požádal o pomoc české velvyslanectví ve Washingtonu, aby mu pomohlo při hledání adres a jmen přeživších osob. Poté, co česká vláda odmítla Polanskeho žádost, začal tušit, že se něco děje a že nešlo jen o obyčejný nápravný pracovní tábor. Od tohoto okamžiku začala spolupráce mezi Polanským a českou vládou vážnout. Na přelomu srpna a září v roce 1994 napsal fax prezidentovi Václavu Havlovi, ve kterém ho žádal, aby dal podnět státnímu zastupitelstvu k vyšetřování válečných zločinů v Letech. K ničemu ale nedošlo, pouze ho odkázali na Ministerstvo zahraničních věcí v Praze. A dokumenty, které mu byly dříve přístupné, nyní už zpřístupněny nebyly. Jednáním s Polanským byl pověřen Josef Havlas z ministerstva zahraničních věcí.⁸⁹

Je jisté, že toto odhalení, které se objevilo v amerických novinách, nebylo pro Čechy nic příjemného. Naši zemi to v zahraničí velmi zostudilo a ponížilo. Způsob, kterým to Paul Polansky podal, byl hrozný. Počty, které uvádí Polansky v rozhovoru pro *Novou Přítomnost*, že zemřelo „tisíce“ Romů, mi přijdou přehnané. Je však jisté, že to, co se stalo v našich dějinách, bylo děsivé a byla by velká chyba tuto skutečnost omlouvat. Kdyby se čeští dozorcí chovali jen trochu lépe, nemuselo zemřít tolik lidí. To je obrovský podíl viny, který Češi ponесou do konce života. A ještě větší chyba a ostuda je, že o tom nikdo nevěděl, a nebýt Paula Polanskeho, neví se o tom ještě dnes. Polanskeho bádání a objevy v českých dějinách podnítily

⁸⁸ SOkA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku. Píthart, P.(10/1996). In: *Nová Přítomnost. Persona non grata Paul J. Polansky –hlavní protagonist* „Letské aféry“, s. 71

⁸⁹ Tamtéž., s. 72

mnohé nekonečné diskuze a začalo se jednat o vybudování pomníku obětem, které v Letech zemřely.

4.4 Jednání o vzniku pomníku v Letech u Písku

První z věcí, které iniciovalo odhalení Paula Polanskeho o romské genocidě u nás, byl návrh Ctibora Nečase ze dne 22. července 1993 *„o prohlášení vězeňských hřbitovů bývalých cikánských táborů v Letech, okr. Písek a v Hodoníně okr. Blansko za kulturní památky. Ministerstvo kultury ČR obdrželo Váš návrh a na jeho základě zahájilo řízení.“*⁹⁰

Tento návrh byl prvním z kroků, který svědčí o tom, že se v České republice začalo jednat a že česká vláda neměla v úmyslu zatajit historické skutečnosti. Od srpna roku 1994 se už dalo hovořit o vlnách jednání, kdy hlavním předmětem diskuzí byla pamětní deska v Letech, a následující měsíc se začalo hovořit o pomníku na místě utrpení. Jednání o pamětní desce inicioval starosta obce Lety Jan Zárybnický, který napsal do Muzea romské kultury v Brně, a tato instituce poté pověřila Ctibora Nečase, aby vymyslel text pamětní desky.

Během roku 1994 se začal projednávat návrh textu na pamětní desku nejen do Letů, ale i do Hodonína. V polovině srpna již zmíněného roku přišel historik Ctibor Nečas s návrhem textu. V návrhu uvedl, že nápis na pamětní desku do Letů je stručnější než nápis na hodonínské desce, a sice proto, že si tak přál pan starosta z Letů⁹¹

Tento návrh Ctibora Nečase nebyl finální, ještě došlo k drobným úpravám, než se návrh odeslal zpět starostovi Janu Zárybnickému. Adresátem tohoto návrhu bylo Muzeum romské kultury v Brně, které v dopise uvedlo ještě další návrhy. Toto muzeum radilo starostovi, kde by měla být pamětní deska umístěna, jak by měla vypadat a jaký text by na ní měl být.⁹²

⁹⁰ SOKA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Návrh na prohlášení vězeňských hřbitovů bývalých cikánských táborů v Letech, okr. Písek a v Hodoníně, okr. Blansko za kulturní památky, 22. 7. 1993, s. 1

⁹¹ SOKA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Dopis Ctibora Nečase ze dne 17. srpna 1994- Návrh textu na pamětní desku, s. 3

⁹² SOKA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Vyjádření prof. C. Nečase a Muzea romské kultury k záměru vybudování pamětní desky obětem cikánského tábora v Letech, 18.8. 1994, s. 5

Jedna z dalších iniciativ české vlády, kterou způsobilo odhalení zvěrstev, jež se u nás děla, byla ta, že se jedním z předmětů porady ministra vnitra stalo téma „pracovní tábory v Letech a Hodoníně“.

Porada se konala 29. srpna 1994 k příležitosti konference KBSE a vedl ji náměstek ministra vnitra Vladimír Zeman. Hlavními body projednávání byly za 1. pracovní tábory v Letech a Hodoníně, za 2. zpráva o romské situaci v oblasti trvalého pobytu a udělování občanství a za 3. složení delegace do Varšavy. Prvním bodem jednání se porada zabývala nejvíce. Ředitel archivní správy Ministerstva vnitra České republiky PhDr. Oldřich Sládek protřídil archivní materiály, které dokazovaly, že tábory v Letech a v Hodoníně byly v německé režii. Dále potom informoval o tom, že se našly katastrální mapy, takže existovala naděje, že by mohla být přesně identifikovaná poloha, kde se nacházel hřbitov osob, jež se staly oběťmi genocidy. Další údaj, který byl v tomto zápisu uveden, se týkal jednání, které se mělo konat v srpnu roku 1994. Účastníci srpnové schůze měli vytvořit skupinu pod vedením přednosta Okresního úřadu Písek Ing. Zdeňka Prokopce, jejímž cílem měla být identifikace území hřbitova, kde byly pohřbeny oběti tábora. Další část jednání o pracovních táborech se týkala předání kopií archivních materiálů Ministerstvu zahraničních věcí České republiky. Tyto archiválie předávalo Ministerstvo vnitra České republiky. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky muselo tyto získané dokumenty odeslat do Muzea Holocaustu v New Yorku a dále potom do Osvětimi. O to, aby byly kopie odeslány do Osvětimi, se postaral PhDr. Oldřich Sládek. Další bod na programu tohoto jednání byly informace o tom, jak probíhala studie trestní zodpovědnosti českých četníků. Výsledky tohoto bádání byly, že veliteli tábora se podařilo uprchnout, a to znamená, že nebyl nikdy potrestán. U četníků došlo později k disciplinárnímu vyšetřování, při kterém jim byla prokázána nevina. Pouze jeden četník získal důtku. Posledním bodem jednání týkajícího se tábora v Letech bylo umístění pamětní desky. Projednávaly se dvě možnosti. První alternativa byla, že se pamětní deska umístí na památník obětem první světové války. Tento návrh byl označen za nevhodný. Druhá možnost byla vytvoření památníku v lesíku. O této alternativě byl informován náměstek ministra kultury Michal Prokop, který měl za úkol zajistit vypsání soutěže a dále se dohodnout s Muzeem Romské kultury v Brně na realizaci projektu. Soutěž a samotné zhotovení památníku bylo v režii Ministerstva kultury

České republiky a úpravy týkající se terénu, osazení byla v režii Ministerstva vnitra České republiky.⁹³

Tato porada proběhla koncem srpna a od té doby se stal pracovní tábor v Letech tématem jednání číslo jedna. Začaly se podrobněji procházet a studovat archivní materiály. Dále potom se prozkoumávalo území, kde stál pracovní tábor v Letech během druhé světové války a nejdůležitější věc, byla snaha lokalizovat místo, kde se nacházel hřbitov obětí. Na lokalizaci se začalo pracovat nejdříve, neboť počátkem září roku 1994 byl kontaktován vedoucí provozu AGPI a.s. Písek v Letech, aby podal zprávu o tom, zda při budování vepřína nebyly nalezeny nějaké lidské pozůstatky.

Dne 2. září 1994 proběhl telefonický rozhovor s panem Josefem Válou, který je vedoucí provozu AGPI a.s. Písek v Letech. Jeho výsledkem bylo, že během období dostavby velkovýkrmy (jedná se o 3 haly a oplocení) nebyly objeveny žádné lidské pozůstatky. Na stavbě se podílela firma Agrostav Písek. Stavbyvedoucí Václav Stejskal a vedoucí střediska Milevsko František Kotrba byli ochotni toto prohlášení dosvědčit. Dále potom uvedl, že původně bylo zamýšleno postavit na místě porodnu prasnic, k této výstavbě ale nakonec nedošlo. Z tohoto důvodu byla vypracována studie, která dokazuje, že vepřín na místě pohřebiště nestojí, jelikož v dokumentaci se zakreslení pohřebiště ani jiných zájmových objektů nenacházelo. Tato zpráva mimo jiné obsahovala prohlášení, kde bylo uvedeno, že byl areál velkovýkrmy postaven mimo zájmové území a pouze s ním sousedí. Na závěr rozhovoru oznámil vedoucí provozu, že v dnešní době je problém nalézt člověka, který by dokázal lokalizovat původní umístění hřbitova. Přepis tohoto rozhovoru odeslal vedoucí referátu životního prostředí Okresního úřadu Písek inženýr Antonín Kučera přednostovi Ing. Zdeňku Prokopcovi.⁹⁴

Vedoucí provozu AGPI a.s. prohlásil, že při stavbě nebyly nalezeny žádné kosti ani jiné důkazy, že by se vepřín stavěl na místě pohřebiště. Pan Vála uvedl při rozhovoru, že jeden ze svědků, který je schopen tuto skutečnost dosvědčit, je stavbyvedoucí Václav Stejskal. Pan Stejskal sepsal tzv. místopřísežné prohlášení,

⁹³ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Zápis z porady ministra vnitra ke konferenci KBSE ze dne 29.8. 1994, s. 7-8

⁹⁴ SOkA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosty Okresního úřadu v Písku. Informace pro p. přednostu - Lety. 2.9. 1994, s. 178

kde tvrdí: „*Místopřísežně prohlašuji, že v době stavby areálu prasexu v obci Lety, okr. Písek nebyly nalezeny žádné lidské pozůstatky (kosti apod.). Stavba byla prováděna podnikem Agrostav Písek, jehož jsem byl zaměstnancem. Rovněž v dokumentaci zamýšlené výstavby porodny prasnic (zpracována pouze studie), od které bylo upuštěno, se nenachází zakreslení pohřebiště či jiných objektů.*“⁹⁵

Tyto informace ohledně lidských pozůstatků byly odeslány přednostovi Okresního úřadu Písek Ing. Zdeňku Prokopcovi, neboť byl členem skupiny, kterou vytvořilo ministerstvo vnitra. Tato skupina měla za úkol identifikovat místo hřbitova, proto potřeboval všechny informace týkající se tohoto území. Další informace, které ještě téhož měsíce získal Ing. Zdeněk Prokopec, byl fax od Josefa Havlase z Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Tento fax obsahoval záznam rozhovoru s Paulem Polanskym.

Záznam uvádí, že se dne 13. září 1994 konal na ministerstvu zahraničních věcí rozhovor s Paulem Polanskym ohledně kárného a pracovního tábora v Letech 1940-43. Tento rozhovor byl veden na základě žádosti Paula Polanskyho. Nejdříve Polansky vysvětlil, jakým způsobem se o tábore dozvěděl. Tento důvod jsem již výše uvedla (v kapitole 4.3). Dále se Paul Polansky vyjádřil, proč není ochoten spolupracovat s českou stranou, protože český národ nemá zájem se přiznat k těmto událostem. V první části rozhovoru hovořili o archiváliích, neboť Paul Polansky se ptal, jestli jsou české archivy zpřístupněny jakémukoliv badateli. Josef Havlas odpověděl, že ano, ale závisí na tom, zda jsou materiály zpracované či nezpracované. Archiválie týkající se Letů byly nezpracované, ale přesto se k nim Paul Polansky dostal, jelikož získal souhlas od ředitele archivu. Polansky se zeptal, zda ředitel třeboňského archivu přišel o místo právě kvůli tomu, že byly Polanskemu zpřístupněny nezpracované materiály. Josef Havlas odpověděl, že o tom nic neví. Dále informoval Paula Polanskeho o vyhovění žádosti předsedy Helsinské komise amerického Kongresu a byly mu poskytnuty kopie archiválií o letském táboře. Na tuto poznámku argumentoval Paul Polansky, že údaje o počtech zemřelých, které jsou uvedeny v těchto kopiích, nebudou souhlasit s kopiemi, které má on sám k dispozici. Nakonec řekl, že o počty vyloženě nejde, že nejdůležitější je, aby se pravda o táboře v Letech neskrývala. Další částí jednání

⁹⁵ SOkA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosty Okresního úřadu v Písku. Místopřísežné prohlášení Václava Stejskala, s. 179

byla připomínka pana Havlase, jelikož nesouhlasí s tvrzením, které Paul Polansky uvedl, že česká strana využila příležitosti, že byla v čele vedení tábora a chtěla tak vyřešit „svojí cikánskou otázku“. Josef Havlas zmínil, že považuje za férové jednání, když by jeho slova byla historicky doložena. Polansky tento názor vyslechl, ale nijak ho nekomentoval. Poslední téma, které prodiskutovali, se týkalo pomníku. Paul Polansky uvedl, že je nepřipustné, aby na místě bývalého tábora stál vepřín, že musí být ihned odstraněn a na jeho místě musí být postaven památník. Argumentaci Josefa Havlase, že bude zřízen památník na místě hromadných hrobů Polansky, nepřijal.⁹⁶

Myslím si, že tento rozhovor podnítil vznik přípravného výboru „Památník Lety.“ Jeho vznik se projednával koncem září roku 1994. Dne 27. září 1994 se konalo zasedání přípravného výboru „Památník Lety“. Na počátku jednání podal přednosta Okresního úřadu Písek Ing. Zdeněk Prokopec informace o dosavadním průběhu prací ohledně identifikace tábora a hřbitova. Dále potom hovořil o jednáních, která se do této doby konala a o prostudovaných materiálech. V neposlední řadě uvedl, že někteří vězni byli v této souvislosti kontaktováni, a upozornil na nutnost uctít památku vězňů, kteří zde přišli o život. První částí jednání bylo tedy utvoření výboru, který by měl výstavbu památníku ve své režii. Předsedkyní tohoto výboru byla dr. Hana Frištenská ze sekretariátu Rady pro národnosti (Úřad vlády České republiky). Členové výboru byli: Ministerstvo kultury České republiky (Mgr. Libuše Vaňková), Ministerstvo vnitra České republiky (dr. Oldřich Sládek), Muzeum romské kultury v Brně (dr. Ilona Lázníčková), Prácheňské muzeum v Písku (dr. Václav Bartoš), obec Lety (starosta Jan Zarybnický), Okresní úřad Písek (přednosta Ing. Zdeněk Prokopec). Potom, co byl ustanoven výbor, přešlo se k samotnému jednání. Nejdříve Jiří Hladký (pracovník oddělení kultury z Okresního úřadu Písek), seznámil členy výboru se situací ohledně dosavadního vývoje prací v terénu. Prvním úkolem bylo lokalizovat polohu hřbitova. Tomuto úkolu se věnovala skupina, která byla určena na předešlých jednáních spolu s pracovníky muzea. Podařilo se jim lokalizovat čtverec o rozloze cca 80x80 m. Ve chvíli, kdy dokončili přesné určení místa, započal archeologický průzkum. Výsledkem dosavadního zjištění bylo, že vepřín

⁹⁶ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Záznam z rozhovoru s Paulem Polanským ze dne 13.9. 1994 na MZV, s. 13-15

nestojí na místě hřbitova. Druhým bodem jednání byl návrh Muzea romské kultury v Brně ohledně vybudování pomníku na místě hřbitova, dále potom umístění informační tabule s historickými souvislostmi u komunikace, která vede k místu, kde byly pohřbeny letské oběti. Poté Ministerstvo kultury České republiky vyčlenilo na tuto akci pro rok 1994 200 000 Kč. Tyto finance byly použity na financování zpracování archiválií, přípravu věci pro expozici nebo jako úhrada autorského honoráře vítěze soutěže. Prácheňské muzeum v Písku mělo čas nejpozději do 15. prosince, aby vytvořilo globální projekt návrhu financování této akce pro rok 1995. Projekt musel obsahovat instalaci památníku, expozice v muzeu a konferenci. Dalším bodem projednání bylo shrnutí vývoje k problematice archeologického průzkumu pohřebiště. Předsedkyně přípravného výboru „Památník Lety“ navrhla tento průzkum neprovádět, neboť zde existovalo nebezpečí ohrožení zdraví pracovníků. Na závěr jednání bylo odsouhlaseno, že předmětem soutěže bude zhotovení nefigurálního památníku s deskou. K nově vzniklému památníku bude vybudovaná nová přístupová cesta. Dále došlo k ustanovení data, ve kterém dojde k odhalení památníku. Toto datum stanovili na měsíc květen příštího roku. Po odhalení památníku proběhl odborný seminář.⁹⁷

Po zasedání přípravného výboru se začalo postupně pracovat na bodech, které se na zasedání projednaly. Prácheňské muzeum stihlo do konce měsíce září vyhlásit soutěž na realizaci památníku obětem cikánského internačního tábora, který bude stát v Letech. Vyhlášení soutěže vypadalo následovně:

„Přípravný výbor pro zřízení památníku (pomníku) pověřil naše muzeum vypsáním soutěže na výtvarné ztvárnění nefigurálního památníku na místě improvizovaného hřbitova obětí tábora.“⁹⁸

Potom, co vyhlásilo Prácheňské muzeum v Písku tuto soutěž, začalo pracovat na dalším úkolu a to vytvořit projekt návrhu financování pro Ministerstvo kultury České republiky.

Tento záměr na využití finančních prostředků byl 4. října 1994 odeslán na Ministerstvo kultury České republiky. Obsahem této zprávy bylo, že Okresní

⁹⁷ SOKA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Zápis ze zasedání přípravného výboru „Památník Lety“ dne 27.9. 1994, s. 16-17

⁹⁸ SOKA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Soutěž o návrh a realizaci památníku obětem cikánského internačního tábora v Letech okr. Písek 1942-1943/ výběrové řízení, 29.9. 1994, s. 20

úřad Písek bude financovat terénní úpravy v Letech. Pro tyto práce vyčlenil Okresní úřad Písek 100 000 Kč. Dále potom přiložil návrh rozpočtu financí, které vyčlenilo Ministerstvo kultury České republiky. Jednalo se o částku 200 000 Kč. Bylo třeba pokrýt úhradu nákladů na projektovou dokumentaci, režii vyzvaných umělců, odkoupení prodejních publikací od Muzea romské kultury v Brně, cestovné a telefonní účty. Na konci této zprávy byla poznámka, že v případě, že Ministerstvo kultury České republiky bude s daným návrhem souhlasit, mohou na účet Prácheňského muzea v Písku zaslat slibované finance.⁹⁹

Prácheňské muzeum splnilo požadavek ohledně návrhu rozpočtu, který byl včas odeslán Ministerstvu kultury České republiky. Od minulého zasedání přípravného výboru uplynulo mnoho času a na programu dne byla počátkem listopadu další schůze přípravného výboru „Památník Lety“.

Dne 9. 11. 1994 se konalo již zmíněné zasedání, které tentokrát řešilo ztvárnění výtvarného zadání pomníku Lety. Z pěti návrhů vybral výbor ten vítězný a to od akad. malíře Zdeňka Hůly. Závazný odsouhlasený text na pomník zněl: „*Obětem tzv. cikánského sběrného tábora v Letech 1942-1943. Nezapomeňme! Ma bisteren!*“ Dále byl přednesen návrh obsahu historického semináře, který se ale měl podrobněji projednávat až v lednu. Byla odhadnuta minimální částka na realizaci a to 80 000 Kč. Posledním bodem jednání byla správa památníku, kdy obec Lety převzala dnem odhalení (13. 5. 1995) správu nad přístupovými komunikacemi, hřbitovem a pomníkem.¹⁰⁰

V prosinci roku 1994 byl vytvořen finální rozpočet. Splnili tak další úkol, který byl v září na zasedání stanoven. Celkové náklady na realizaci projektu vyšly na 780 836 Kč. Samotná realizace pomníku stála 273 670 Kč a autorské zpracování pomníku 240 000 Kč. Sadovnické úpravy se vyšplhaly na částku 177 166 Kč, na realizaci historického semináře bylo potřeba 100 000 Kč. A v neposlední řadě byla uvedena částka za každoroční dotace na úpravu areálu, která je 50 000 Kč.

⁹⁹ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Památník Lety - záměr na využití finančních prostředků v r. 1994, 4.10. 1994, s. 36

¹⁰⁰ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Zápis ze zasedání přípravného výboru „Památník Lety“ dne 9. 11. 1994, s. 21-22

Sadovnické úpravy byly zahájeny ihned po tomto jednání a realizace pomníku započala v únoru roku 1995 po přidělení dotace.¹⁰¹

Další schůze přípravného výboru proběhla v lednu. Dne 12. ledna 1995 se předmětem jednání stala konference, která dostala název „Neznámý holocaust“, která se měla konat v 13:00, těsně po odhalení památníku. Tento seminář “Neznámý holocaust“ zahájí krátká tisková konference. Dále se na zasedání projednávaly záležitosti jako zaslání pozvánek hostům, zajištění dopravy a stravy či pronajmutí sálu pro konferenci. Na závěr zasedání byli informováni členové výboru o tom, jak probíhají terénní úpravy v Letech¹⁰²

Při lednovém zasedání přípravného výboru bylo stanoveno další zasedání na únor. Počátkem února byl připraven program k odhalení památníku, které se mělo konat 13. května 1995. Byl zde vytvořen přesný časový plán.¹⁰³

Tento návrh programu byl předložen na zasedání přípravného výboru v únoru 1995. Na počátku jednání byli členové informováni o tom, jak pokračovaly práce na realizaci památníku a potom dr. Václav Bartoš navrhl umístění informační tabule s textem o historii místa. Dále se projednávalo bezpečnostní zajištění akce a poslední bod zasedání se týkal konference “Neznámý Holocaust“, kdy došlo k návrhu, že by dr. Ctibor Nečas při této příležitosti vydal publikaci o cikánských sběrných táborech. Tato publikace by poté mohla být použita jako doprovodní materiál konference.¹⁰⁴

V březnu roku 1995 se konalo další zasedání, které projednávalo odhalení památníku. Na počátku zasedání se jednalo o financování akce. Byl stanoven termín dokončení pomníku na 5. května 1995 a v případě nesplnění měly následovat sankce. Bylo také třeba poslat žádost o posílení rozpočtu akce o 300 000 Kč. Tuto žádost vyhotovil Okresní úřad Písek a byla zaslána ministrovi RNDr. Igoru Němcovi a Pavlu Tigridovi. V neposlední řadě byl odsouhlasen text pozvánky

¹⁰¹ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Celkové náklady na realizaci projektu - přehled jednotlivých položek včetně nákladů na investice a sady, 19.12. 1994, s. 39-40

¹⁰² SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Zápis ze zasedání přípravného výboru “Památník Lety“ dne 12.1. 1995

¹⁰³ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Příprava jednání ke zřízení památníku v Letech ze dne 9.2. 1995, s. 41

¹⁰⁴ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Zápis ze zasedání přípravného výboru “Památník Lety“ dne 13.2. 1995, s. 45-46

a s drobnými úpravami také text na informační tabuli o historii tábora. V závěrečné části zasedání byl odsouhlasen program konference *“Neznámý holocaust“*.¹⁰⁵

V měsíci dubnu se konalo předposlední jednání, které ještě mohlo něco změnit na připravované akci. Přípravy byly v plném proudu a pouze se doladily drobné nedostatky. Dne 12. dubna 1995 se opět sešli členové přípravného výboru, aby prodiskutovali potřebné záležitosti. Ty se týkaly již jen koordinace příjezdu, zabezpečení ochrany či zdravotní služby.¹⁰⁶

Všechny důležité věci byly probrány a připraveny. Přibližně za měsíc se měla konat akce, na kterou se už od září roku 1994 pečlivě česká strana připravovala. Blížila se událost, která byla bedlivě očekávána od Čechů, ještě více se o ni zajímalo zahraničí. Tímto pomníkem se alespoň částečně česká vláda přihlásila k této části dějin a to nejmenší, co mohla v tuto chvíli udělat, bylo uctít památku obětí, které v Letech přišly o život.

4.5 Odhalení pomníku romským obětem cikánského tábora v Letech - 13. 5. 1995

Dne 13. května 1995 se konalo odhalení pomníku obětem, které zemřely v cikánském táboře v Letech u Písku. Tato akce byla výsledkem jednání přípravného výboru *“Památník Lety“*. Slavnostní odhalení pomníku nebylo věnované pouze památce obětí, které zemřely v Letech, ale všem Romům, kteří se stali za druhé světové války oběťmi rasové nenávisti.¹⁰⁷

Při této příležitosti se sešel prezident České republiky Václav Havel spolu s ministrem vlády Igorem Němcem, ministrem vnitra Janem Rumlem a ministrem kultury Pavlem Tigridem. Tohoto odhalení se zúčastnili také další významní hosté, ale také samotní přeživší, kteří si táborem v Letech prošli, či příbuzní obětí. K odhalení došlo na místě, kde se nacházel vězeňský hřbitov. Pomník, který vytvořil akademický malíř Zdeněk Hůla, byl ve tvaru rozbité koule s uraženou horní

¹⁰⁵ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Zápis ze zasedání přípravného výboru *“Památník Lety“* dne 16.3. 1995, s. 57

¹⁰⁶ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Zápis ze zasedání přípravného výboru *“Památník Lety“* dne 12.4. 1995, s. 114-115

¹⁰⁷ FRIŠTENSKÁ, LÁZNIČKOVÁ, SULITKA, *Neznámý holocaust*, 1995, s. 8

částí a je připomínkou všech romských obětí druhé světové války v českých zemích.¹⁰⁸

Proč zrovna vybral Zdeněk Hůla takový motiv pomníku, uvedl v časopise Květy: „Použil motiv fragmentu koule, v jehož základně jedna část chybí a je nahrazena nápisem. Objekt tvoří šest kamenů, které jsou k sobě přesně napasovány na „měkký dotek“. To znamená, že přiléhají, bez tvrdých přechodů, jako podání ruky. Každá společnost ať se nám to líbí nebo ne, je součástí celku, vyššího řádu a bez ní není možné vytvořit dokonalou harmonii.“¹⁰⁹

Tato akce by se nekonala, nebýt podnětů ze strany Paula Polanskeho a je opravdu paradoxem, že v jednom rozhovoru uvedl, že na tuto akci ani nebyl pozván a jen díky žádosti aktivisty v oblasti ochrany lidských práv Václava Trojana, která byla podána na poslední chvíli prezidentově kanceláři, se akce mohl zúčastnit. Paul Polansky byl však upozorněn, že mu nebude dovoleno promluvit ani během vzpomínkového aktu, ani na semináři, který následoval hned po odhalení pomníku. Mezi Polanským a prezidentskou kanceláří došlo k dohodě, že v případě, že by V. Havel při svém projevu přijal podíl Čechů na romské genocidě, tak by ho přestal napadat v americkém tisku.¹¹⁰

Václav Havel se nakonec při svém rozhovoru přiznal k podílu Čechů na vině a k cikánskému táboru řekl: „Byl sice zřízen na rozkaz německých nacistických činitelů, ale byli to čeští četníci, kteří tábor spravovali a vězně hlídali, byli to Češi žijící v okolí tábora, kdo využíval laciné pracovní síly cikánských vězňů. Jen málo z těchto Čechů přitom mělo dostatek soucitu a odvahy, aby zmírnilo jejich tragický úděl. Byli to však také čeští lékaři, kteří vězně léčili, a další Češi, kteří dokázali cikánské rodiny s nasazením života skrývat.“¹¹¹

Tato vzpomínková akce proběhla celkem v poklidu. Vedle Václava Havla přednesl svůj proslov přednosta Okresního úřadu Písek Zdeněk Prokopec, ministr

¹⁰⁸ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Práce, Havel odhalil pomník romským obětem války, 15.5. 1995

¹⁰⁹ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Květy, Romové v Letech, 12.5.1995

¹¹⁰ SOkA Písek: 1-173; Výťah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku; Pithart, P.(10/1996). In: Nová Přítomnost. Persona non grata Paul J. Polansky– hlavní protagonist „Letské aféry“, s. 71

¹¹¹ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124. Demeter G., In: Expres, Prezident uctil památku umučených Romů, 15.5. 1995

vlády a předseda Rady pro národnostní vládu České republiky Igor Němec a předseda Společenství Romů na Moravě a předseda Společnosti odborníků a přátel Muzea romské kultury v Brně Karel Holomek.¹¹²

Po odhalení památníku se v Písku konala od 13:00 konference „Neznámý holocaust.“ Tohoto semináře se zúčastnilo mnoho českých, ale i zahraničních hostů. Hlavním tématem byly osudy Romů v Evropě za druhé světové války. Konferenci zahájila Ilona Lázničková z Muzea romské kultury v Brně. Po tomto úvodním slovu následoval proslov ministra České republiky Igora Němce. Jeho slova byla spíše výzvou, aby si celá společnost uvědomila trauma historického nacistického hororu, a varoval před současným neoracismem. K tomu, co se dělo za druhé světové války v Letech, se téměř nevyjádřil, dá se říct, že Lety zmínil pouze ve smyslu, že byly přestupnou stanicí před Osvětimí. Ve svém projevu opět potvrdil slova Paula Polanskeho, neboť se nedokázal vyrovnat s historií. Z mnoha řečníků bych zmínila například referát historika Ctibora Nečase. Všechny proslovy jak z pietního aktu, tak z konference „*Neznámý Holocaust*“ nalezneme ve stejnojmenné knize „*Neznámý holocaust*“, kterou uspořádali a připravili k tisku Hana Frištenská a kolektiv. Na závěr bych ještě zmínila velice silné okamžiky, kdy vězeňkyně popisovaly peklo, kterým si prošly. Každý projev měl svůj význam a vzbudil vždy velký ohlas. Cílem této konference mělo být rozšíření povědomí o holocaustu, ale také vzpomínka a připomenutí si osob, které se staly jeho oběťmi.¹¹³

Odhalení památníku a následná konference měly opravdu velký význam. Český národ se těmito činy přiznal k části historie, která je pro něj velmi bolestivá a ostudná. K období dějin, které by raději vymazali z paměti všech lidí. Tato akce měla nejen kladné, ale také záporné stránky. Kladné stránky jsem již uvedla a mezi záporné stránky patří, že od tohoto pietního aktu se začalo objevovat mnoho slibů, které se týkaly odstranění vepřína. Od této doby se bude pouze slibovat, zůstane se ale jen u slov. Tento stav vystihují zcela přesně dvě česká přísloví „sliby jsou chyby“ a „mnoho řečí a skutek utek.“

¹¹² SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Odhalení památníku, s. 189

¹¹³ SOkA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku. In: Romano kurko, Václav Havel odhalil památník romským obětem, 15.5. 1995, s. 1

4.6 Tábor Lety u Písku v tisku od roku 1995-1997

Od května roku 1995 se o táboře v Letech začalo pravidelně psát. Tento obrovský boom, kdy obec Lety zaplavila skoro každý zpravodajský deník, probíhal hlavně do roku 2000. Poté už zájem o tábor postupně upadával a od roku 2006 se o táboře psalo pouze v souvislosti s pietními akty, které se v Letech každoročně konají.

V roce 1995 jsme se mohli o táboře v Letech dočíst hlavně v souvislosti s pomníkem a konferencí „*Neznámý holocaust*“, především šlo o vznik a následné odhalení památníku, které se konalo 13. května 1995. V tomto roce nalezneme skoro v každém článku o táboře především historické souvislosti, protože toto téma bylo ještě velmi čerstvé. Potom, co došlo k odhalení pomníku, se na paškál novinářů dostal především Václav Havel a to hned z několika důvodů. Například dne 26. května 1995 v deníku Svobodné slovo vyzval Ladislav Body „*vládu i prezidenta, ať na žádné akce Romů nechodí, protože se při nich ukazují jen pro svojí popularitu.*“¹¹⁴. Ještě téhož dne se pak v týdeníku Republika objevila jiná narážka na Václava Havla a to dokonce žádost o jeho abdikaci: „*Republikánská strana Československa vyzývá v souvislosti s odhalením památníku v Letech Václava Havla, aby konečně přestal urážet český národ a házet špínu na jeho historii.*“¹¹⁵. Rok 1995 byl rok změn, po několikaleté stagnaci se začalo něco konat. Roky následující byly ale jiné. Charakteristické pro ně byly spory a vzájemné urážení či obviňování.

V roce 1996 se v souvislosti s táborem psalo kvůli možné žalobě, kterou chtěli bývalí vězni podat na dozorce. S touto žalobou jim pomáhal nejvíce Paul Polansky. Dne 12. dubna 1996 vyšel v novinách Mladá fronta Dnes článek o tom, že bývalí vězni tuto kauzu předali právníkům, neboť byli nespokojeni s tím, že po zrušení tábora nebyl nikdo řádně potrestán. Dozorci byli obviněni z trestného

¹¹⁴ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Svobodné slovo, Body vyzval vládu i prezidenta, ať na žádné akce Romů nechodí, 26.5. 1995, 503 Pi

¹¹⁵ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Republika, Stanovisko SPR- RSC k Havlovu extempore v Letech u Písku, 26.5. 1995, 503 Pi

činu podezření z genocidy. Toto trestní oznámení se mělo týkat 50 českých četníků, kteří v táboře pracovali.¹¹⁶

Nejdříve ale musela policie zjistit, kolik bývalých dozorců ještě v dnešní době žije. O to se také začal zajímat Paul Polansky. V dubnu vyšel v týdeníku *Mladý svět* článek, který se jmenoval „Norimberský proces po Česku?“. Polanskému se podařilo nalézt pouze tři dozorce. Obrat nastal ale v tom, že některé letské oběti se rozhodly po padesáti letech promluvit a byly ochotny svědčit u soudu.¹¹⁷

Tématy dalších článků byly opět historie tábora a rozhovory s Paulem Polanským o tom, jak se o této obci s takto pochmurnou historií dozvěděl. V neposlední řadě bych chtěla ještě zmínit událost, která se objevila v polovině prosince roku 1996 v *Plzeňském deníku*, a to o přípravě vydání knihy „*A nikdo vám nebude věřit*“ od německého novináře Marcuse Papeho. Marcus Pape se ve své knize zabýval historií tábora v Letech. Nezapomínal přidat svědectví vězňů a také mnoho informací o zaměstnancích v táboře. Marcus Pape v tomto rozhovoru řekl, že historie letského tábora není ještě zcela zpracovaná. Podle Papeho zatím nebyly zpracovány ještě soudní spisy. Dále popsal, že má k dispozici šedesát svědeckých výpovědí vězňů. Ještě chtěl zpracovat dokumenty, ve kterých byly denní rozkazy, ale bohužel nevěděl, jak se k těmto spisům dostat. Na závěr rozhovoru uvedl, že Češi nemají kompletně zpracovanou historii Protektorátu, a také se vyjádřil k vepřínu, který se nachází na místě tábora. Podle Papeho se stát ještě nevyrovnal s touto historií, pouze vybudoval památník, ale prasata na místě tábora stále tloustnou dál.¹¹⁸

V roce 1997 vyšlo mnoho novinových článků o Letech. Nejdříve bych zmínila článek, který vyšel v měsíci dubnu a který popisoval návštěvu u bývalého dozorce z Letů Josefa Hejduka. V tomto roce mu bylo necelých 90 let. Byl navštíven předsedou senátu Petrem Pithartem, spisovatelem Ludvíkem Vaculíkem

¹¹⁶ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: *Mladá fronta Dnes*, Bývalí vězni romského tábora budou žalovat dozorce, 12.4. 1996, 503 Pi

¹¹⁷ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: *Mladý svět*, Norimberský proces po Česku, 30.4. 1996, 503 Pi

¹¹⁸ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: *Plzeňský deník*, Nová fakta o cikánském táboře v Letech, 17.12. 1996, 503 Pi

a senátorem Pavlem Rychetským, kteří na něj počátkem dubna podali trestní oznámení pro podezření z genocidy.¹¹⁹

Další událost, která stála za zmínku, byl pietní akt, který zaplavil noviny v polovině května. Dne 13. května 1997 jsme se mohli v tisku dočíst o vzpomínkové akci, která se konala v Letech u Písku. Pietního aktu se zúčastnilo mnoho osob, například ministři Pavel Bratinka a Jan Ruml. Květiny k památníku položili také zástupci romských iniciativ, Okresního úřadu Písek a dalších organizací. Ministr Jan Ruml uvedl: „*že nevlídnost místa, kde se shromáždění koná, podbarvuje ještě pocit studu, že jsme se nedokázali vyrovnat s vlastní historií a místo důstojného památníku na místě koncentračního tábora postavili velkovýkrmnou.*“ Ministr vnitra také všem slíbil, že se bude snažit prosadit, aby vláda financovala přesunutí vepřína. Podle předběžných odhadů by šlo asi o 500 000 000 Kč.¹²⁰

O den později se potom konal druhý pietní akt, který iniciovali sami Romové. Dne 14. května 1997 se vyjádřila Strana venkova v Lidových novinách k proslovu, který měl Jan Ruml na pietním aktu. Předseda Strany venkova Jan Lebeda označil tento návrh za bezpředmětný. „*Skutečnost, že, ... vláda chce likvidovat výkrmnou jen proto, že někdo z jejich členů zde jednou do roka klade věnec.*“, není pro Stranu venkova argumentem.¹²¹

V tisku se pak od tohoto pietního aktu pravidelně začaly objevovat názory obyvatel, kteří byli pro či proti odstranění vepřína. Na místě tábora v Letech je vepřín, ale druhý bývalý sběrný tábor v Hodoníně u Kunštátu na tom není o moc lépe. Na jeho místě je totiž rekreační středisko. Koncem května jsme se v Mladé frontě Dnes mohli o tomto rekreačním centru dočíst. Přimo v areálu rekreačního centra zůstal zachován původní táborový barák. V tomto domku, kde vězni během druhé světové války bydleli, se dnes nachází kůlna na náradí. Oběti z hodonínského tábora se ale také dočkaly uctění památky a to v podobě památníku.¹²²

¹¹⁹ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Týden, Češi Čechům, 14.4. 1997, 503 Pi

¹²⁰ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Českobudějovické listy, Romským obětím holocaustu, 13.5. 1997, 503 Pi

¹²¹ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Lidové noviny, Nechtějí rušit výkrmnou prasat. 14.5. 1997, 503 Pi.

¹²² SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Mladá fronta Dnes, Bývalý koncentrační tábor pro Romy slouží k rekreaci, 30.5. 1997, 503 Pi

V polovině srpna roku 1997 vyšel článek o odhalení památníku. Autorem pomníku byl romský výtvarník Eduard Oláh z Prahy.¹²³

Poslední článek, který bych chtěla v tomto roce zmínit, je opět od Marcuse Papeho. Hovoří zde o trestném stíhání, které bylo v roce 1997 započato proti dozorcům z bývalého letského tábora. Z trestného činu podezření z genocidy by měly být stíhány všechny osoby, které se na činu podílely třeba částečně, a to nejen dozorcí, ale i úředníci, kteří spáchali tzv. administrativní zločiny, „*když posílali od psacího stolu lidi do plynu, i když třeba sami osobně nikomu neublížili, nikoho nebyli, nikoho nezastřelili. To samé platí pro politiky, kteří nařídili výnosy.*“ Toto trestní oznámení dalo justici poslední možnost vyřešit tento zločin. To bylo možné, dokud žil alespoň jeden podezřelý pachatel. Podá-li státní žalobce tuto žalobu, je to důkaz o tom, že jsme si všichni před soudem rovni, že existuje spravedlnost a ne že jsou nějaké skupiny privilegovány.¹²⁴

4.7 Prohlášení hřbitova s památníkem v Letech za kulturní památku

Dne 13. února 1998 podal ministr vlády České republiky Vladimír Mlynář spolu s Okresním úřadem v Písku návrh Ministerstvu kultury České republiky, aby byl hřbitov a památník v Letech prohlášen za kulturní památku. Ministerstvo kultury České republiky zahájilo řízení, při kterém došlo ke zhodnocení důvodů, a vzalo v úvahu všechna uvedená stanoviska. Hřbitov s památníkem v Letech byl na návrh Vladimíra Mlynáře prohlášen dne 23. dubna 1998 za kulturní památku¹²⁵

V tisku, ale i v proslovech, které jsme mohli slyšet na jednotlivých vzpomínkových akcích, se objevovaly řeči o tom, že vepřín na místě tábora je nepřipustný, a proto vláda začala jednat s AGPI a.s.. Informace o tom, jak tato jednání dopadla, se můžeme dočíst v následující zprávě. V březnu roku 1998 se AGPI a.s. vyjádřila k této situaci a navrhla její řešení.

Přednosta Okresního úřadu Písek Zdeněk Prokopec informoval náměstka ministra vnitra ohledně vyjednávání s AGPI a.s. kvůli vepřínu. Potom, co byl

¹²³ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Lidové noviny, Oběti z Hodonína se dočkaly uctění, 15.8. 1997, 503 Pi

¹²⁴ SOkA Písek: Miscelanea/ 24, karton 7, inv. č. 124, In: Mladá fronta Dnes, Proč 50 let po válce trestat někoho v případě tábora Lety u Písku, 26.7. 1997, 503 Pi

¹²⁵ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Prohlášení za kulturní památku, 23.4. 1998, s. 175

památník a hřbitov v Letech prohlášen za kulturní památku, zavazoval se Okresní úřad v Písku k vyhlášení ochranného pásma kulturní památky. Ochranné pásmo zahrnovalo i soukromý zemědělský podnik. Na základě ochranného pásma pak mohlo dojít k vyvlastnění majetku v případě, že by nedošlo k dohodě. Ministr Vladimír Mlynář jednal s majitelem zemědělského podniku a vše ukazovalo na to, že k dohodě o odkoupení vepřína státem nedojde. Vláda by musela vyplatit nejenom částku za zemědělský objekt, která se odhadovala na 50 000 000 Kč., ale i částku za zrušení dohod či dlouhodobých smluv.¹²⁶

Majitelé AGPI a.s., Agrární komora okresu Písek a Ministerstvo zemědělství České republiky se sešli v druhé polovině května roku 1998. Toto setkání muselo reagovat na vyhrocenou situaci, která vznikla po tom, co se spekulovalo o zrušení či přesunutí vepřína. Dne 21. května 1998 se konala tato schůze, která řešila návrhy areálu Památníku romským obětem druhé světové války v Letech u Písku. Již na počátku jednání se došlo k závěru, že pokud by byl tento problém řešen radikálním způsobem, tak by se napětí mezi romským etnikem a ostatními obyvateli ještě více zhoršilo. V případě odstranění vepřína by totiž přišlo o práci mnoho lidí. Dalším záporem tohoto řešení by byly velké ekonomické ztráty na obou stranách. Počátkem dubna proběhlo setkání, které řešilo stejné problémy jako předchozí schůze. Tohoto dubnového setkání se zúčastnil přednosta Okresního úřadu Písek Ing. Zdeněk Prokopec, dále potom zástupci z firmy AGPI a.s. a zástupci romského etnika. Přítomní se vyjádřili, že likvidace celého areálu není nutná, a zástupci ze strany Romů jasně podotkli, že odstranění vepřína by zhoršilo vztahy mezi Romy a ostatními obyvateli. Bylo navrženo, aby finance, které měly být využity na zničení vepřína, byly použity například na vzdělání či jiné potřebnější věci. Výsledkem těchto dvou schůzí bylo několik návrhů řešení, a to například pohledové odclonění (vytvoření zemní a zelené bariéry kolem areálu velkovýkrmny). Odclonění přišlo zúčastněným rychlé a ekonomicky přijatelné řešení. Dále na této schůzi došlo ke kalkulaci ztrát v případě zrušení vepřína, které by musel stát majitelům nahradit. Z těchto uvedených důvodů likvidaci zásadně majitelé AGPI a.s. odmítají.

¹²⁶ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Dopis přednosta Okresního úřadu v Písku náměstkovi ministra vnitra, 18.5. 1998, s. 152-153

V případě, že ale k rozhodnutí odstranit vepřín dojde, je třeba, aby byl postaven nový areál velkovýkrmný.¹²⁷

Týž den, kdy proběhlo toto jednání, vydala firma AGPI a.s. písemné vyjádření k problematice hřbitova s památkem v Letech. Podnik AGPI a.s. souhlasil s tím, že by bylo třeba na tomto místě zachovat určitou pietu, a proto je třeba toto území vhodně upravit. Tuto situaci musí vyřešit stát, ale nesměly by být při jeho řešení porušeny oprávněné zájmy AGPI a.s.. Z tohoto důvodu proběhlo mnoho jednání mezi oběma stranami. Majitelé vepřína byli ochotni přistoupit na alternativu zrušení vepřína, pokud bude nahrazen novým areálem velkovýkrmný na jiném místě. V případě, že by nedošlo k dohodě, může stát tento podnik vyvlastnit. Existovala ale i jiná řešení, jako například odclonění vepřína. Na závěr tohoto stanoviska bylo uvedeno, že AGPI a.s. je ochotno i nadále o této problematice jednat.¹²⁸

Dlouhá jednání mezi oběma stranami, která proběhla v první polovině roku 1998, nepřinesla žádné výsledky ohledně zrušení či přesunutí vepřína. Z tohoto důvodu byly vypracovány další návrhy, jak tento problém vyřešit. V případě, že by se tento problém řešil vyvlastněním areálu, muselo by tomuto řízení předcházet vymezení ochranného pásma kolem kulturní památky - hřbitova s památkem. K tomuto úkonu byl kompetentní Okresní úřad v Písku. Potřebné finance by zajistilo Ministerstvo financí České republiky. Druhá alternativa by byla pohledové odclonění vepřína pomocí valů zeminy, které by se daly na toto místo navést. Tyto valy by byly osazené zelení. Tuto alternativu řešení problému nechala zpracovat firma AGPI a.s.. Předpokládané náklady na toto řešení se pohybují mezi 12- 20 000 000Kč. Ministr Vladimír Mlynář považoval toto řešení za nevhodné, jelikož tato alternativa neřešila etickou podstatu problému. Toto řešení také postrádá smysl, neboť podle leteckých snímků stojí z části vepřín na místě bývalého tábora.¹²⁹

V červnu roku 1998 dostal Památkový ústav v Českých Budějovicích za úkol prostudovat archivní dokumentaci a na základě těchto materiálu určit polohu tábora a hřbitova. Výsledkem tohoto bádání bylo, že areál hřbitova je

¹²⁷ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Stanovisko Agrární komory okresu Písek a Ministerstva zemědělství ČR ze setkání ohledně řešení Památníku Lety u Písku, 21.5. 1998, s.183-185

¹²⁸ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Stanovisko AGPI a. s. Písek, s. 186-187

¹²⁹ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Návrh dalšího postupu, s. 192, 197

v dnešní době oddělen od objektu velkovýkrmny zelenou clonou, která je tvořena listnatými a jehličnatými stromy, takže nenarušuje pietnost místa. Památkový ústav navrhl pouze tento porost stromů v budoucnu více zhustit. Dále uvedl, že na základě jednání s pamětníky bylo zjištěno, že rozsah tábora nepřesahoval současnou volnou plochu. Na závěr dopisu se vyjádřil, že doporučuje racionálnější a konzervativnější řešení tohoto problému, tak jako navrhoval Okresní úřad v Písku.¹³⁰

K této problematice se koncem roku 1998 vyjádřil také starosta obce Lety u Písku Jan Zárybnický. Starosta promluvil o tomto tématu také z důvodů dezinformací, které se o obci šířily a poškozovaly tak její jméno. Obec Lety se snažila vyjít vstříc požadavkům, které na ni byly kladeny. Důkazem toho byl i rok 1995, kdy se zřizoval památník. O tom, jak bude uctívání piety pokračovat, bylo v kompetenci vlády. Na druhé straně ale musela hájit zájmy svých občanů a všech, kteří jsou zaměstnáním spjati s velkovýkrmnou. Na konci svého prohlášení uvedl, že pokud dojde k přesunutí vepřína, žádá ho přesunout na jiné místo v obci Lety.¹³¹

Na základě těchto jednání nedošlo k žádnému řešení. Objevovaly se spíše návrhy, že by tábor měl být odstraněn, ale k žádné určité dohodě nedošlo. Je jisté, že vepřín stojí na místě bývalého tábora ještě dnes. Na mapě, kterou vydal v roce 1998 Vojenský topografický ústav v Dobrušce, můžeme vidět, kde stál tehdejší sběrný tábor, kde stojí chlévy, kam až zasahuje areál velkovýkrmny a kde se nachází hřbitov s památníkem. Na základě této mapy se skoro celý sběrný tábor nacházel v areálu velkovýkrmny, pouze jedna malá část zasahovala mimo areál. Část tábora byla tam, kde dnes stojí chlévy. Hřbitov se nachází mimo areál velkovýkrmny. Dále na této mapě můžeme vidět, kudy má vést ochranné pásmo kulturní památky.¹³²

Na základě plánu tábora v Letech s označením hřbitova, který poslal vrchní ředitel sekce archivní správy Ministerstva vnitra České republiky Oldřich Sládek přednostovi Okresního úřadu Písek Zdeňku Prokopcovi, můžeme určit, které části

¹³⁰ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Lety - zřízení ochranného pásma cikánského internačního tábora a přilehlého hřbitova, 15.6. 1998, s. 211

¹³¹ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Prohlášení, 10. 12. 1998, s. 256

¹³² SOkA Písek: 1-173; Výťah z korespondence Kanceláře přednosta Okresního úřadu v Písku, Superprojekce půdorysu bývalého romského tábora Lety u Písku do příslušné katastrální mapy obce Lety se zakresleným vepřínem, s. 38

tábora zasahovaly do chlévů dnešní velkovýkrmny. Byly to latríny, dělnické domky a obytný barák vězňů.¹³³

Výsledkem roku 1998 bylo prohlášení hřbitova s památníkem za kulturní památku. Dá se říci, že žádné další řešení tento rok nepřinesl, i když byl na jednání velice bohatý.

4.8 Tábor Lety u Písku v tisku v roce 1998

V roce 1998 vycházelo o Letech několik článků týdně v nejrůznějších periodikách. První článek byl vydán v první polovině února roku 1998 a reagoval na trestní oznámení, které v loňském roce podali bývalí vězni na dozorce, kteří v letském táboře působili. Vyšetřování vedl Úřad dokumentace a vyšetřování zločinu komunismu. Tento úřad vyslyšel přeživší svědky a shromažďoval archiválie. Dosavadní vyšetřování nepřineslo žádné jednoznačné výsledky a nikdo nebyl obviněn. Nepodařilo se tedy prokázat, zda se v táboře vyskytly případy fyzického týrání nebo vraždění vězňů. Podle historických dokumentů se jednalo o tábor sběrný a ne vyhlazovací.¹³⁴

V květnu se opět konal pietní akt, kterého se zúčastnilo i několik významných osob jako ministr Vladimír Mlynář, místopředsedkyně sněmovny a ČSSD¹³⁵ Petra Buzková. Za prezidentskou kancelář položili věnec Ivo Mathé a Jiří Pehe. Tajemník výboru pro odškodnění romského holocaustu Čeněk Růžička uvedl ve svém proslovu, že nedá pokoj této, ani následující vládě dokud, vepřín nezboří a nebude tam stát důstojný stánek posledního odpočinku obětí, které zahynuly na tomto místě.¹³⁶

Dále se v tisku objevovaly články ohledně neúspěšného jednání mezi vládou a majiteli AGPI a.s.. Společně se nedokázali na ničem shodnout, a proto začali navrhopat další levnější řešení. Výsledky těchto jednání jsem popsala v předchozí kapitole (4.7).

¹³³ SOkA Písek: 1-173; Výtah z korespondence Kanceláře přednosty okresního úřadu v Písku, Plánek tábora v Letech s označením hřbitova, 5.9. 1994

¹³⁴ SOkA Písek: Sbíрка novinových výstřižků 1998. K. 60. Causa „Lety“. In: Ústecký deník, ÚDV se již zabývá koncentračním táborem v Letech, 14.2. 1998, 503 Pi

¹³⁵ ČSSD (Česká strana sociálně demokratická) je zkratka pro českou levicově orientovanou stranu.

¹³⁶ SOkA Písek: Sbíрка novinových výstřižků 1998. K. 60. Causa „Lety“. In: Ústecký deník, Na místě, kde by měl být památník obětem holocaustu, stojí vepřín, 14.5. 1998. 503 Pi.

Dále bych chtěla zmínit kauzu, kterou v souvislosti s Lety způsobil ministr Vladimír Mlynář. Ministr se pohyboval na hranicích zákona, když si v únoru vyžádal od Bezpečnostní informační služby informace o majitelích akciové společnosti AGPI, která vlastní vepřín v Letech u Písku. Toto jednání musel obhájit před parlamentní komisí pro kontrolu Bezpečnostní informační služby, nebyl ale sám, to samé musel udělat ředitel kontrarozvědky Karel Vulterin. O informace může Bezpečnostní informační službu požádat pouze vláda či prezident za jistých podmínek. Vulterin i Mlynář uvedli, že v této věci ale zákon nijak neporušili.¹³⁷

Nakonec parlamentní komise pro kontrolu Bezpečnostní informační služby rozhodla, že Mlynář zákon neporušil. V médiích byl často zmiňován jako fanatik, který se snažil odstranit vepřín, i když podle mého názoru bojoval za dobrou věc, nedosáhlo jeho úsilí vytouženého cíle a vepřín odstraněn nebyl. Jeho snaha ale úplně zbytečná nebyla, alespoň podnítila další jednání ohledně pietní úpravy.

Další článek z tohoto roku, který bych chtěla zmínit, vyšel koncem listopadu a pojednával o tom, že romské oběti holocaustu by se měly dočkat finančního odškodnění. Výplaty těchto peněz za utrpení by měli Romové očekávat počátkem následujícího roku. Vyplácet je měl švýcarský fond pro pomoc potřebným obětem holocaustu. Částka, která měla být Romům vyplacena, se pohybovala mezi 400 až 1000 dolary.¹³⁸

Je to sice minimální náhrada za utrpení, kterým si oběti prošly, ale alespoň něco. Na uctění památky těmto obětem se začalo koncem tohoto roku pracovat ještě více. Tyto práce podnítily nejen osobnosti ze zahraničí, ale i z Čech, které napsaly tehdejšímu sociálně demokratickému premiérovi Miloši Zemanovi dopis, aby byl vepřín v Letech zrušen, *„neboť stojí na místě bývalého koncentračního tábora z druhé světové války, v němž zahynulo několik stovek Romů, převážně děti. Považujeme to za zneuctění památky i za urážku lidství.“*¹³⁹

¹³⁷ SOkA Písek. Sbírka novinových výstřižků 1998. K. 60. Causa „Lety“. In: Slovo, Mlynář a Vulterin si pohrávali s informacemi na hranici zákona, 2.6. 1998, 503 PI

¹³⁸ SOkA Písek. Sbírka novinových výstřižků 1998. K. 60. Causa „Lety“. In: Mladá fronta Dnes, Romové, kteří přežili holocaust se dočkají peněz, 27.12. 1998.

¹³⁹ SOkA Písek. Sbírka novinových výstřižků 1998. K. 60. Causa „Lety“. In: Hospodářské noviny, Výzva ke zrušení vepřína v Letech, 4. 12. 1998.

Koncem roku nastala změna v řešení této situace. Z počátku vláda říkala, že je nepřijatelné, aby stál vepřín na místě bývalého tábora a že se musí odstranit či přesunout. Nakonec se spokojila pouze s pietními úpravami. Vládní zmocněnci pro lidská práva Petr Uhl rozhodl, že architektonická soutěž na ztvárnění památníku se vyhlašovat nebude, že se vyhlásí pouze veřejná sbírka, z které budou hrazeny úpravy kolem velkovýkrmy.¹⁴⁰

4.9 Rok 1999 - Vznik smíšené komise

Dne 25. ledna 1999 se konalo první zasedání smíšené komise. Tato komise měla velký počet členů. Zmínila bych především zmocněnce vlády pro lidská práva Petra Uhla, přednostu Okresního úřadu Písek Zdeňka Prokopce, amerického spisovatele Markuse Papeho a předsedu Výboru pro odškodnění obětí romského holocaustu Čenka Růžičku. Jako první bod projednávání byl dopis Ctibora Nečase, který rezignoval na členství v komisi. Druhým bodem byl název tábora v Letech i v Hodoníně. Cílem této komise bylo vymezit správně název a doložit ho na základě archivních dokumentů. Třetím problémem, kterým se komise zabývala, bylo vyvrácení či potvrzení existence tábora pro německé zajatce a odsunované Němce v Letech. Posledním bodem schůze byla lokalizace tábora a to jeho přesnější určení.¹⁴¹

Druhé zasedání této komise se konalo dne 10. února 1999 v Letech, Mirovicích a Písku. Nejdříve se komise vydala do Letů, kde se sešla se starostou obce Janem Zárybnickým, který trval na tom, že pokud se bude stavět náhradní velkovýkrmy, aby byla postavena opět v Letech. Dále se komise setkala s bývalým vězňem tábora, který se pokusil lokalizovat tábor a hřbitov. Jeho výpověď potvrdila výsledky, které si můžeme dohledat na mapě a konkrétně to, že se tábor nacházel z části na území, kde stojí dnes vepřín a hřbitov se nachází pár set metrů od vepřína. Zdeněk Prokopec měl za úkol prověřit, zda je možné prozkoumat oblast hřbitova sondou aniž by hrozila tyfová nákaza.¹⁴²

¹⁴⁰ SOkA Písek: Sbírka novinových výstřižků 1998. K. 60. Causa „Lety“. In: Zemské noviny, Uhl zrušil soutěž na památník v Letech, 29.12. 1998, 503 PI.

¹⁴¹ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, První zasedání smíšené komise, 25.1. 1999, s. 268-269

¹⁴² SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Druhé (výjezdní) zasedání smíšené komise, 10.2. 1999, s. 296-297

Zdeněk Prokopec tak učinil a již 15. února 1999 byl znám výsledek od Okresní hygienické stanice Písek. „*Potřebné práce je možné v těchto místech provádět za splnění specifických podmínek: 1. Před zahájením prací budou vypracované přesné pokyny pracovníkům pro konkrétní pracovní situace včetně hygienických zásad nebo chování při havárii a úrazu.*“¹⁴³

Potom, co proběhlo druhé zasedání smíšené komise, došlo k jedné zajímavé události. Petr Uhl byl dne 12. února 1999 přijat u prezidenta republiky Václava Havla. Na základě záznamu jejich rozhovoru jsme se mohli dozvědět, jaké stanovisko měl Václav Havel k vepřínu a k zachování piety v Letech. Rozhovor se týkal především velkovýkrmny vepřů, památníku v Letech a případné sbírky na pietní úpravu. Hned zpočátku rozhovoru Václav Havel uvedl, že vepřín na tomto místě je nepřijatelný, a také, že v případě dalších pietních úprav by na místě neměl stát megalomanský, monumentální památník. Dalším tématem, kterým se zabývali, byla veřejná sbírka, se kterou prezident souhlasil, ale pouze v případě, že budou finance využity k výchovným účelům a dále na pietní úpravu. Prezident si nepřál, aby se finance z veřejné sbírky užívaly na výstavbu nového vepřína. Pokud by došlo k tomu, že se bude stavět vepřín náhradní, měl by se sponzorovat ze státního rozpočtu, neboť stát je za tuto situace zodpovědný.¹⁴⁴

Názor Václava Havla a Petra Uhla se v této věci shodoval, většina ve vládě měla ale názor opačný. Po rozhovoru s Václavem Havlem se musel každý člen smíšené komise vyjádřit, jaký mají názor na velkovýkrmu, která stojí na místě bývalého tábora. Ze všech uvedených stanovisek bych chtěla zmínit pouze názor Zdeňka Prokopce, který přišel na nové řešení, které ještě do této doby nepadlo, a to aby byly tři severní haly odkoupeny, tím by tábor stál mimo chlévy, ale stále v areálu velkovýkrmny. Dalším krokem by bylo odclonění vepřína a v budoucnosti by mohlo dojít ke stavbě nového vepřína a k následné likvidaci vepřína starého. K těmto třem halám nebyly kolaudační materiály. Kolaudační materiály ze 14. ledna 1985 se týkaly pouze garáží. Byly vůbec tyto stavby povoleny? Toto nejsou jediné otázky, které ještě nebyly dořešeny. Dále se nabízí otázka, jak správně říkat

¹⁴³ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Stanovisko k provádění zemních prací na pietním hřbitově v Letech, 15.2. 1999, s. 299

¹⁴⁴ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Záznam o přijetí vládního zmocněnce pro lidská práva u prezidenta republiky Václava Havla, 12.2. 1999, s. 294- 295

táboru, který se nacházel v Letech? Bylo navrženo, že by se mohl používat Nečasův termín a to „*nucená táborová koncentrace za účelem genocidy*.“¹⁴⁵

Petr Uhl kráčel ve stopách bývalého ministra Vladimíra Mlynáře, který se snažil vepřín odstranit. V roce 1999 mu vyjádřil podporu i prezident, ale stále to k žádným výsledkům nevedlo. Ani v tomto roce nedošlo k likvidaci vepřína a naopak, začínaly vznikat spíše kompromisy, které tolerují vepřín na pietním místě.

5. Letská aféra v tisku – rok 1999

Rok 1999 byl prvním rokem, kdy vláda stanovila, jak to bude s vepřínem. Ještě na počátku roku slibovala odstranění vepřína, ale v dubnu roku 1999 se objevilo v tisku, že se vepřín rušit nebude. Kabinet se shodl, že 600 000 000 Kč, které by byly potřeba, nemá, a proto velkovýkrma zůstane tam, kde stojí, a dojde pouze k pietním úpravám. Vláda nevyloučila možnost, že se k tomuto problému ještě někdy v budoucnu vrátí.¹⁴⁶

Rozhodnutí vlády ohledně vepřína způsobilo, že pietní akt, který se koná každoročně v Letech u Písku, nebyl jednotný. V dopoledních hodinách uctila památku obětí vládní delegace spolu se zástupci Okresního úřadu v Písku a o dvě hodiny později položili k pomníku věnce zástupci Výboru pro odškodnění romského holocaustu, bývalí vězňové a zástupci z romských organizací z ČR i ze zahraničí. Čeněk Růžička uvedl, proč pietní akt nebyl společný s vládou, protože se vláda rozhodla vepřín nebourat.¹⁴⁷

Další následek tohoto rozhodnutí byl, že Romové zorganizovali protestní akce proti tomuto řešení. Následovala vlna kritik. Stejně tak, jako byl kritizován Vladimír Mlynář za to, jak moc bojoval za odstranění vepřína, byl kritizován i Petr Uhl. Poslanec za ČSSD Jiří Václavka uvedl, že věnoval zbytečně mnoho času řešení odstranění vepřína na úkor řešení jiných problémům týkajících se Romů.¹⁴⁸

¹⁴⁵ SOkA Písek: Okú Písek, KP, A 2002, balík 20, Dopis členům smíšené komise, 1.3.1999, s. 309-312

¹⁴⁶SOkA Písek: karton 60, Causa „Lety“ rok 1999. In: Zemské noviny, Letský vepřín přemístěn nebude, kabinet se shodl, že nejsou peníze, 8.4. 1999, 503 PI

¹⁴⁷SOkA Písek: karton 60, Causa „Lety“ rok 1999. In: Zemské noviny, Pieta u pomníku v Letech nebude společná, 13.5. 1999, 503 PI

¹⁴⁸ SOkA Písek: karton 60, Causa „Lety“ rok 1999. In: Haló noviny, Kritika Petra Uhla, 4.8. 1998 503 PI

Poslední článek, který bych chtěla z tohoto roku uvést, je výzva ředitele Muzea holocaustu ve Washingtonu Milese Lermana, který na konferenci „*Fenomén holocaust*“ uvedl, že je třeba zařídit důstojný památník v Letech a dále potom zajistit dostatečnou úroveň výuky holocaustu na českých školách.¹⁴⁹

Rok 1999 tedy zazdil naději, že by mohl být vepřín odstraněn. Alespoň jeden klad tento rok přinesl a to, příslib že dojde k dalším pietním úpravám.

4.10 „Kauza“ Lety ve 21. století

Na počátku 21. století se Lety u Písku v souvislosti s bývalým internačním táborem stále ještě objevovaly v novinách. Postupem času ale zájem o toto místo upadal. Tato situace byla ještě velice čerstvá, neutekl ani rok od doby, kdy se vláda vyjádřila, že se vepřín likvidovat nebude. Vladimír Mlynář si ale stál za svými názory. V září roku 2000 v rozhovoru pro časopis Týden se vyjádřil záporně k tomu, že vepřín stojí stále na místě utrpení. Dále vysvětlil, proč před třemi roky začal bojovat proti vepřínu, cítil se vinen za události, které se před 55 lety v Letech udály. Díky jeho aktivitě se alespoň tento problém dostal do povědomí lidí, závěr se mu ale bohužel nepovedl. K problematice vepřína se vyjádřil také Čeněk Růžička, který řekl, že nepřestane se svou činností proti vepřínu do té doby, než dojde k vybudování naučné stezky o této části českých dějin, která bude stát místo vepřína. K této situaci se vyjádřil také Petr Uhl, který uvedl, že vepřín nemůže být odstraněn, aniž by byl postaven vepřín nový na jiném místě. V případě, že by se tak stalo, byly by poškozeny všechny strany a mohly by stoupnout protiromské nálady.¹⁵⁰

V roce 2000 nezůstala česká strana pouze u řečí a alespoň malá iniciativa ohledně uctění památky byla zahájena. V tomto roce byla opravena hřbitovní zeď a dále došlo k úpravám romských hrobů v Mirovicích. V neposlední řadě zde byla umístěna pamětní deska se jmény zemřelých. Čeněk Růžička uvedl, že na základě této desky dostaly poprvé tyto oběti nacismu svá jména. Tyto úpravy považovali

¹⁴⁹ SOkA Písek: karton 60, Causa „Lety“ rok 1999. In: Špígl, Upraví letský památník? 7.9. 1999, 503 PI.

¹⁵⁰ Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunistus v praxi „Kecy v kleci“, In: Týden. 18.9. 2000. [online]. [cit.8.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>>

Romové pouze za drobnou nápravu křivdy, stále trvají na odstranění velkovýkrmny.¹⁵¹

V roce 2001 také nebyly započaty velké pietní úpravy, které vláda v roce 1999 slibovala. V dubnu tohoto roku se opět objevily diskuze ohledně vepřína. Romové a další obyvatelé Čech bojovali za jeho odstranění. Někteří politici se vyjádřili k této situaci. Uvedli, že nebyla vyřešena, protože nejsou finance. V květnu opět proběhl pietní akt v Letech u Písku. Jedním z hlavních bodů proslovů byl nedaleký vepřín. Marcus Pape se vyjádřil, že vláda musí najít řešení. Je jasné, že změna neproběhne ze dne na den, ale u české vlády nejsou vidět ani žádné strategie ohledně řešení problému.¹⁵²

V roce 2002 a v následujících sedmi letech k žádné změně, která se týkala pietního místa, nedošlo.

V roce 2003 během květnového pietního aktu opět došlo k rozpoutání diskuze o vepříně. V proslovu Čenka Růžičky se opět objevovaly útoky na českou vládu a upozorňoval na její neschopnost, protože k likvidaci vepřína stále nedošlo a během pietního shromáždění o sobě dal vepřín zápachem vědět. K této situaci se vyjádřil také sociolog Václav Trojan. V rozhovoru uvedl, že je to naše ostuda a že by si Češi měli uvědomit, že za druhé světové války tam došlo ke zločinu, kterému se říká genocida.¹⁵³

V roce 2004 nezůstal Čeněk Růžička pouze u řeči, ale snažil se zrušení vepřína prosadit pomocí petice. Koncem července přišel podnět ze zahraničí, který si kladal za cíl, aby byl vepřín odstraněn. Zástupci Romů a Sintů z Německa si předsevzali cíl, aby česká vláda vyřešila tento problém a došlo k odstranění vepřína.

¹⁵¹ Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunismus v praxi „Kecy v kleci“, In: Právo. 2.10. 2000. [online]. [cit.8.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>>

¹⁵² Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunismus v praxi „Kecy v kleci“, In: Mladá fronta Dnes. 14.5. 2001. [online]. [cit.8.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>>

¹⁵³ Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunismus v praxi „Kecy v kleci“, ČT 1- Večerníky. 13.5. 2003. [online]. [cit.8.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>>

Tuto výzvu měl české vládě vyřídit český velvyslanec v Berlíně Boris Lazar. Zaručil se, že zprávu vyřídí, ale podporu dané věci neslíbil.¹⁵⁴

V roce 2005 se pokoušeli opět Romové pomocí petice vydobýt zrušení vepřína, tentokrát se vydali za prezidentem ČR Václavem Klausem.¹⁵⁵

K žádným výsledkům to ale nepřispělo. V květnu se konal opět pietní akt, kde promluvil například místopředseda senátu Petr Pithart, který se vyjádřil kladně ke zrušení vepřína. Ve svém proslovu podrobil kritice české veřejné mínění.¹⁵⁶

Ani v následujícím roce k žádným změnám ohledně úpravy pietního místa nedošlo. K čemu ale došlo, bylo znesvěcení památky (už to, že na místě bývalého tábora byl vybudován vepřín, je dehonestace). Olej do ohně přilili ještě extrémisté, kteří pod vedení předsedkyně Národní strany Petry Edelmannové umístili do Letů památník, který „uctívá oběti druhé světové války“. K tomuto aktu se vyjádřil také Václav Havel, který uvedl: *„Já považuji za velmi smutné, že se najednou tady rozvinuly takové debaty, že snad ten koncentrační tábor byl jakýsi lepší než jiné koncentrační tábory, že snad ani nebyl koncentrační, že tam lidi umírali, prostě proto, že byli „špindírové“ a to celý jakoby ukazovalo směrem k tomu, čemu se říká Osvětimská lež.“* Čeněk Růžička se rozhodl, že udělá vše proto, aby tento památník s nápisem „Obětem“ byl odstraněn. Panu Růžičkovi samotný kámen nevalil, nelíbilo se mu, že ho tam umístili neonacisté a bral to jako provokaci. K samotnému pomníku se Václav Havel vyjádřil, že *„je to pokrytectví, když je tam napsáno „Obětem“, je to kámen, který tam navalili polofašisti a byl by to památník polofašistům navždy na tomto místě, ten tam prostě být nemůže.“* Tak jak Růžička řekl, také udělal a s pomocí Karla Schwarzenberga kámen odstranili z místa bývalého tábora. I přes odstranění kamene se do Letů vydali přívrženci Národní strany. Ten den v Letech uctívali památku Romové a odpůrci Národní strany. Na místě měla projev Petra Edelmannová, která ve svém projevu urážela romskou

¹⁵⁴ Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunistismus v praxi „Kecy v kleci“, In: Zpravodajství ČTK. 29.7. 2004. [online]. [cit.8.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>>

¹⁵⁵ Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunistismus v praxi „Kecy v kleci“, In: Lidové noviny. 11.4. 2005. [online]. [cit.8.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>>

¹⁵⁶ Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunistismus v praxi „Kecy v kleci“, BBC – česká redakce. 13.5. 2005. [online]. [cit.8.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>>

menšinu: „*V době, kdy větší váhu mají neartikulované projevy cikánských „štváčů“, než slova historiků z Akademie věd, se nelze divit tomu, že se v Čechách kradou pomníky obětem nacistické zločiny.*“ Je zajímavé, že podobný názor na danou věc, jaký má strana paní Edelmanové, sdílí i neonacisté. V čele průvodu, který nesl vlajky, pochodoval odsouzený rasista Tomáš Ovsený, který se ještě v nedávné době zúčastnil neonacistické demonstrace na Moravě.¹⁵⁷

Tato událost, která se stala v lednu roku 2006 v Letech je přesný doklad toho, proč se tímto tématem zabývám. Je prostě nemyslitelné, aby na místě, kde zahynuly stovky osob, se v prosloveh objevovaly takové názory, jako, že genocida neexistovala.

V roce 2007 se opět pravidelně konal pietní akt v Letech. Jeho plynulý chod narušila skupinka členů Národní strany. Na transparentech měli nápisy, které zpochybňovaly holocaust. Opět jako každoročně zde měli projevy lidé, kteří bojují za odstranění vepřína a doufají, že by tomu mohl pomoci tlak zvenčí.¹⁵⁸

Tento tlak přišel již o měsíc později, kdy předseda Mezinárodního osvětivského výboru Noach Flug, vyzval český kabinet i Evropskou radu, aby už začali situaci pořádně řešit. Je nepřijatelné, aby na místě utrpení a smrti obětí stál vepřín. Došlo sice k tomu, že byla uznána tato historická skutečnost, dosud ale česká vláda skoro nic neudělala a k řešení se nemá.¹⁵⁹

Podněty ze zahraničí opět způsobily, že se stejně jako v roce 1995 začalo něco dít. Europoslanci chtěli, aby byl vepřín odstraněn. Český europoslanec Jan Březina s názorem europoslanců nesouhlasil a vyjádřil se, že pokud tuto tematiku chtějí řešit, tak ať připraví potřebné dvě miliardy na odstranění vepřína a vybudování památníku.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Videoarchiv ČT- Reportéři ČT (Landa Lukáš a Rebeka Bartůňková) 23.1. 2006. [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/206452801240004/>>

¹⁵⁸ Černý, F.2007. Pietu u bývalého romského koncentračního tábora narušili nacionalisté [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/21468>>

¹⁵⁹ Hořek, J., Kopp. M. Německé organizace apelují na přemístění vepřína z Let [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/21525>>

¹⁶⁰ Pražáková, H.2008. Zrušte vepřín v Letech, žádá Evropský parlament. [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=520032>>

V květnu roku 2009 se česká vláda rozhodla, že dojde k vybudování pietního místa v Letech u Písku, ovšem s tím, že vepřín odstraněn nebude. Ministr Michael Kocáb se vyjádřil, že v Letech se začne s úpravami příjezdových cest a celého areálu. Další postup bude v režii Památníku Lidice, který bude mít toto pietní místo ve své správě.¹⁶¹

Tak konečně došlo k naplnění slibů, které český kabinet zmínil v roce 1995 a které o čtyři roky později potvrdil. Naplnění slibů bylo pouze částečné, protože vepřín zrušen nebyl.

5. Rekonstrukce a vznik pietního místa v Letech

Dne 4. května na základě usnesení Vlády České republiky získal Památník Lidice do své správy pietní území bývalého internačního tábora v Letech u Písku. Cílem této organizace je spravování této památky a také snaha uchovat vzpomínky na utrpení Romů, kteří si tímto táborem prošli. O vyřešení této situace se nejvíce zasadil ministr pro lidská práva Michael Kocáb. Památník Lidice vedle četných pietních úprav zřídil také na Obecním úřadě v Letech Infocentrum, kde najdeme mnoho informací o historii tábora, ale také jsou zde umístěny různé expozice. Na tomto pietním místě proběhly dvě etapy prací. První část byla před pietním aktem a druhá koncem května. Dne 18. června 2010 došlo k slavnostnímu otevření nově upravené Kulturní památky Lety. Tato akce proběhla pod záštitou Ministerstva kultury České republiky a Památníku Lidice.¹⁶²

Co předcházelo tomuto slavnostnímu odhalení? V době, kdy převzal Památník Lidice do své správy pietní místo v Letech, se na místě pohřebišť nacházel pouze pomník, který vytvořil Zdeněk Hůla, pravoslavný kříž a informační tabule. Cesty byly ve špatném stavu a místo nebylo řádně označeno tabulemi, a proto se k němu nedalo dobře dostat. Ještě v tom samém roce došlo k vytváření návrhů, jak naložit s tímto pietním místem. Návrhy se týkaly samotného areálu, jeho okolí a přístupových cest. Výsledkem bylo, že příjezdová silnice byla upravena a rozšířena a došlo k vybudování parkoviště. Dále byla do areálu umístěna replika původních dřevěných baráků, kde vězni bydleli. V těchto domcích byla umístěna

¹⁶¹ Benešová, E.2009. V Letech vznikne pietní místo, vepřín ale zůstane. [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=636480>>

¹⁶² KP Pietní místo Lety. Lety –Současnost [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.lety-memorial.cz/present_cz.aspx>

expozice. V neposlední řadě došlo k vysazení stromů a jiné zeleně. Dále by chtěl Památník Lidice vybudovat na tomto místě přírodní amfiteátr a naučnou stezku, která by začínala v obci Lety a končila na parkovišti před památníkem. Na závěr uvedl Památník Lidice, že samotná realizace projektu se odhaduje na leden až květen 2010.¹⁶³

Jak uvedl Památník Lidice, tak se také stalo a pietní místo bylo v červnu 2010 slavnostně odhaleno, čímž velice stoupla návštěvnost tohoto místa (o 10 000 návštěvníků více než v roce předešlém).¹⁶⁴

V roce 2011 se návštěvnost Letů udržela na stejně vysoké úrovni, jako v předchozím roce, ale je možné, že v dalších letech bude zájem o tuto památku menší, pokud nedojde k nějaké medializované události.¹⁶⁵

Od těchto událostí se zprávy v tisku omezují pouze na informace o každoročních pietních aktech, které provází neustálé spory, zda vláda bude věnce pokládat ve stejný den jako Romové, nebo si udělá svůj individuální pietní akt. Důvod je stále stejný, Romům se nelíbí postoj vlády ohledně vepřína. V roce 2011 došlo k dohodě a pietní akt se konal pouze jeden. V roce 2012 se konaly pietní akty dva. První pieta proběhla v květnu a zúčastnilo se jí mnoho zahraničních velvyslanců jako například ambasador USA Norman Eisen, ambasadorka VB či francouzský velvyslanec Pierre Lévy a další. Zahraniční diplomaté chtěli prokázat svou účastí úctu, kterou chovají k Romům. Tohoto pietního aktu se zúčastnilo více zahraničních než českých hostů. Vzpomínkový akt navštívili například senátoři Tomáš Töpfer a Pavel Eybert. Premiér Petr Nečas se aktu nezúčastnil. Pro pietu si vybral termín jiný.¹⁶⁶

Dne 8. července se konalo shromáždění, které uspořádal Úřad vlády České republiky s Památníkem Lidice. Tento malý pietní akt připomínal výnos, který před sedmdesáti lety vydal generální ředitel neuniformované protektorátní policie Horst Böhme. Na základě tohoto příkazu se shromáždili Romové z Čech a Moravy

¹⁶³ KP Pietní místo Lety. Lety –Rekonstrukce pietního místa [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.lety-memorial.cz/reconstruction_cz.aspx>

¹⁶⁴ Výroční zpráva za rok 2010, Památník Lidice, s. 43

¹⁶⁵ Výroční zpráva za rok 2011, Památník Lidice s. 39

¹⁶⁶ Šídlová, T. 2012. Lety: Romy uctí USA i Francie, čeští politici nedorazí. [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=744497>>

do koncentračních táborů. Na této akci měl možnost promluvit premiér Petr Nečas, ředitel Památníku Lidice či Daniel Herman z Ústavu pro studium totalitních režimů. Tento pietní akt nebyl určen pro veřejnost, byl pouze pro pár pozvaných osob a novinářů. I já jsem měla možnost se zúčastnit a seznámit se například s Marcusem Papem a dalšími významnými osobnostmi, které jsou s tímto místem jistým způsobem spjaty.

Zmíněným pietním aktem se za tímto místem opět slehla voda. Nikdo se již o oblast, kde stál za druhé světové války sběrný tábor, nezajímá. Ani vláda nevede žádné jednání o tom, aby byl vepřín z bývalého tábora a pietního místa odstraněn. Jak již jsem výše uvedla, zájem o tábor by mohla zvýšit pouze nějaká medializovaná událost, jinak se totiž běžní lidé nezajímají o místo, kde trpělo a zemřelo tolik obětí.

6. Závěr

Před 70 lety se jedním nařízením odstartovaly vlny událostí, které měly katastrofické následky pro Romy. Tento výnos vydal ředitel neuniformované protektorátní policie Horst Böhme. Na jeho základě se shromáždili Romové z Čech a Moravy do koncentračních táborů. Život v těchto táborech se nedal nazvat životem, ale spíše utrpením, peklem, přežíváním či živořením. Osoby, které si tímto táborem prošly, strádaly ve všech směrech. Vězňové byli šikanováni jak po fyzické, tak po psychické stránce. Nařízení, aby byly tyto osoby shromažďovány v internačních zařízeních, přicházela z Německa, nebyla to iniciativa české protektorátní vlády, která však tato nařízení „ochotně“ plnila. Tábor byl zřízen v roce 1940. Místní dozorcí svým nelidským chováním urychlovali smrt internovaných. V důsledku špatné stravy, nedostatečných hygienických podmínek a nedostatečné lékařské péče, které jim nebyli čeští dozorcí schopni poskytnout, se v táboře rozšířil tyfus podobnou rychlostí jako ve středověku mor, a proto musel být zlikvidován včetně „pacientů“.

Tato křivda měla být alespoň po válce napravena. Je jisté, že zde mělo dojít k uctění památky obětí, které si prošly peklem, to se však ale nestalo, ba naopak. Památka romských obětí byla ponížena a pošlapána snad nejvíce, jak se dá. Za necelých 30 let se zde odehrála další křivda. V roce 1973 se místo památníku romským obětem holocaustu začal budovat „prasečák“. Na místě, kde trpěly stovky osob, které neměly co jíst, kterým byla upírána všechna práva na život, byly poníženy tím nejhorším způsobem. Na místě jejich utrpení byl zbudován vepřín. V roce 1994 na tuto otřásající a zapomenutou část českých dějin přišel Američan Paul Polansky. Tyto informace byly pro Čechy naprostou novinkou. Nikdo o tom nevěděl, a nebo raději dělal, že nic neví. Jediné uctění památky bylo umístění pamětní desky na mirovickém hřbitově, která vznikla po 45 letech z iniciativy bývalého starosty města Mirovic, s jinou pietou se tyto oběti nesetkaly. Až po 50 letech, potom, co došlo k odhalení této temné historie, se začalo jednat a byl na místo bývalého hromadného hrobu umístěn pomník. Od této doby se v Letech konají každoročně pietní akty. Pietní akty postupem času naprosto ztratily svoji pietu a staly se hlavně prezentací českých politiků, kteří se chtějí zviditelnit. Během let zde naslibovali mnohé, co nedokázali za 18 let splnit. Jediná věc, ke které došlo, bylo prohlášení tohoto místa za kulturní památku a toto místo se stalo památníkem

romských obětí holocaustu. Vepřín nikdy odstraněn nebyl a stojí tam dodnes. To, že vepřín nebyl zrušen a přesunut, považuji za další křivdu. Aféru „Lety“, ale provázelo mnohem více kauz, které znesvěcují romský holocaust a to neustálé jednání a spory, jak tábor správně nazvat, vždyť „vlastně nebyl ani vyhlazovací“. „Vždyť to vlastně ani nebyl koncentrační tábor“. Tyto akty a činy potvrzují to, že český národ inklinuje k tzv. Letské lži. Tento názor, jak už jsem dříve uvedla, zastával určitou dobu i Václav Havel. Místo, aby po tolika letech došlo k uctění památky, tak tomu česká veřejnost nasadila ještě větší korunu a to mnohými diskuzemi, kdy se snažili zlehčovat situaci a uváděli takové názory, které zpochybňovaly místní tragédii. I přesto, že byl v Letech vybudován památník i to, že se o kauze Lety před 7 lety velice často psalo v novinách a hovořilo v různých televizních relacích, se na toto místo začíná pomalu, ale jistě zapomínat, když jsem se ptala několika obyvatel České republiky, zda ví, jestli zde byly za druhé světové války koncentrační tábory, tak až na pár světlých výjimek nikdo nevěděl. A na otázku, jestli ví, kde leží, už jsem nedostala správnou odpověď skoro žádnou. Ani studenti vysokých škol, kteří by měli mít všeobecný přehled, o této kauze nic nevěděli.

To je hlavní cíl, proč jsem tuto práci psala, aby se tyto historické skutečnosti neustále připomínaly, zkrátka aby se nezapomnělo.

7. Seznam použitých pramenů a literatury

7.1. Prameny

▪ Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek v Praze, Personální spis Bedřicha Peška

Státní oblastní archiv Třeboň, fond Cikánský tábor

Státní okresní archiv Písek, Výtah z korespondence Kanceláře přednosty Okresního úřadu v Písku, novinové výstřižky 1997, 1998, 1999

▪ Rozhovory

Výpověď pamětníka - bývalého starosty města Mirovice Adolfa Vondráška dne 9.11. 2012 v Mirovicích

Výpověď pamětníka - bývalého starosty města Mirovice Adolfa Vondráška dne 23.7. 2012 v Mirovicích

▪ Periodika

Českobudějovické listy 13.5. 1997

Expres 15.5. 1995

Haló noviny 4.8. 1998

Hospodářské noviny 4. 12. 1998

Lidové noviny 14.5. 1997, 15.8. 1997, 11.4. 2005

Mladá fronta 5.4. 2002

Mladá fronta Dnes 12.4. 1996, 30.5. 1997, 26.7. 1997, 27.12. 1998, 14.5. 2001

Mladý svět 30.4. 1996

Nová Přítomnost 10/1996

Plzeňský deník 17.12. 1996

Práce 15.5. 1995

Právo. 2.10. 2000

Republika 26.5. 1995

Respekt 20.7. 1998

Slovo 2.6. 1998

Svobodné slovo 26.5. 1995

Špígl 7.9. 1999

Týden 14.4. 1997, 18.9. 2000

Ústecký deník 14.2. 1998, 14.5. 1998

Zemské noviny 29.12. 1998, 8.4. 1999, 13.5. 1999

▪ **Internetové zdroje:**

Frydryšková, K. 2011. Romové pod vlivem komunismu. [online]. [cit. 9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.romanovodori.cz/etno/romove-pod-vlivem-komunismu/>

Desetiletka v Letech u Písku – pravolevý oportunistus v praxi „Kecy v kleci“. [online]. [cit. 8.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://fedorgal.cz/g-plus-g/romsky-holocaust/analyza-let.pdf>

Videoarchiv ČT- Reportéři ČT (Landa Lukáš a Rebeka Bartůňková) 23.1. 2006. [online]. [cit. 9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/206452801240004/>

Černý, F. 2007. Pietu u bývalého romského koncentračního tábora narušili nacionalisté [online]. [cit. 9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/21468>

Hořek, J., Kopp, M. Německé organizace apelují na přemístění vepřína z Let [online]. [cit. 9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/21525>

Pražáková, H. 2008. Zrušte vepřín v Letech, žádá Evropský parlament. [online]. [cit. 9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=520032>

Benešová, E. 2009. V Letech vznikne pietní místo, vepřín ale zůstane. [online]. [cit. 9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=636480>

KP Pietní místo Lety. Lety –Současnost [online]. [cit. 9.3. 2013]. Dostupné z WWW: http://www.lety-memorial.cz/present_cz.aspx

KP Pietní místo Lety. Lety –Rekonstrukce pietního místa [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: http://www.lety-memorial.cz/reconstruction_cz.aspx

Šídllová, T. 2012. Lety: Romy uctí USA i Francie, čeští politici nedorazí. [online]. [cit.9.3. 2013]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=744497>

7.2. Literatura

FRIŠTENSKÁ, Hana., LÁZNIČKOVÁ, Ivana., SULITKA, Andrej. Neznámý holocaust. Praha: Trilabit s.r.o, 1995, str. 85

HANZLÍKOVÁ, Renata. Lety- Život za plotem. Nymburk: Nakladatelství VEGA-L, 2010. ISBN 978-80-87275-18-4

Historický ústav AVČR, Historikové a kauza Lety. Praha: Academia. 1999, str. 40, ISBN-80-200-0748-2

NEČAS, Ctibor. Holocaust českých Romů. Praha: Prostor, 1999, str. 173. ISBN 80-7260-022-2

NEČAS, Ctibor. Andr'oda Taboris, Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, str.163. ISBN 80-210-1092-4.

PAPE, Markus. A nikdo Vám nebude věřit: Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku. Vyd.1.Praha: nakladatelství GplusG, 1997, str. 197. ISBN 80-901896-8-7

POLANSKY, Paul. Tíživě mlčení: Svědectví těch, kteří přežili Lety. Praha: GplusG.1998, str. 253. ISBN 80-86103-13-7